

Raudondvario dvaro rūmų planinės-funkcinės struktūros kaita

Marius Daraškevičius

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius
marius@daraskevicius.lt

——— Straipsnyje, pasitelkiant archyvinius šaltinius, architektūrinių mūro tyrimų ataskaitas, istorines fotografijas ir amžininkų prisiminimus, rekonstruojama Raudondvario dvaro (Kauno r.) rūmų planinės-funkcinės struktūros kaita XVII a. – XX a. pradžioje. Šiame architektūriniame tyrime atskirų patalpų ir jų grupių kaita bei kaitos priežastys analizuojamos atsižvelgiant į bendrus Europos kilmingųjų namų raidos procesus. Remiantis šaltiniais sudarytos įvairių laikotarpių rūmų pirmų ir antrų aukštų planinės-funkcinės schemas, kurios grafiškai atskleidžia patalpų tarpusavyje ryšius, parodo jų kaitą.

Reikšminiai žodžiai: dvarai, rūmai, planinė struktūra, funkcinė struktūra, apartamentas, Raudondvaris.

Jei pastatų išorinė architektūra kinta lėčiau, tai vidaus architektūra, planinė-funkcinė struktūra į pokyčius reaguoja daug sparčiau. Raudondvario dvaro (Kauno r.) rūmai, tradiciškai vadinami pilimi, pastatyti XVII a. pradžioje, iki pat XX a. pradžios ne kartą keitė šeimininkus, tačiau nė karto nekito pastato tipas – tai buvo vienbutis (sodybinis) namas, skirtas vienai, šiuo atveju kilmingųjų, šeimai. Beveik nepakito ir pastato išorinis kevalas, tačiau planinė struktūra¹ ir funkcinė struktūra² nuolat keitėsi priklausomai nuo gyvensenos modelių ir naujų šeimininkų poreikių. Raudondvario dvarą valdė iškili Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – Lietuvos) giminės, todėl išlikusių šaltinių kiekis leidžia pateikti gana išsamią trijų šimtų metų vieno rūmų planinės-funkcinės struktūros kaitą.

Nors puikiai žinomo objekto, Raudondvario rūmų, architektūra nagrinėta, tačiau rūmų planinės-funkcinės kaitos tyrimo nėra. Ankstesniuose darbuose aptartos įvairių laikotarpių atskiros patalpos nebuvo jungiamos į grupes, nekalbama apie planavimo ypatumus, plačiau neanalizuotos jų funkcijos, sąsajos su Europos kilmingųjų namų planavimo tradicijomis, todėl šis tyrimas turėtų papildyti kitus panašius gyvenamųjų pastatų tyrimus, kuriuose analizuojama planinė-funkcinė struktūra³.

Taigi šio tyrimo objektas – Raudondvario dvaro rūmų vidaus planinė-funkcinė struktūra. Tyrimo tikslas – atskleisti Raudondvario dvaro rūmų patalpų planinės-funkcinės struktūros kaitą ir jos priežastis. Tikslui

1 Planinė struktūra gyvenamojo tipo pastatuose – tai patalpų išdėstymo, grupavimo, jungimo būdas (pavyzdžiui, anfiladinė, koridorinė), pagrįstas logikos, patogumo principais bei komforto užtikrinimu visiems šeimos nariams.

2 Funkcinė struktūra gyvenamojo tipo pastatuose – tai namo atskirų patalpų paskirtis ir jų vidinė tarpusavio organizacija.

3 Dvarų tyrimų lauke minėtini keli svarbūs pastarojo dešimtmečio darbai, kuriuose analizuojama dvarų gyvenamųjų pastatų planinė-funkcinė struktūra ir jos kaita: Sapiegų Antakalnio rūmus analizavo Rūta Janonienė ir Evaldas Purlys (Rūta Janonienė, Evaldas Purlys, *Sapiegų rūmai Antakalnyje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, Nacionalinis muziejus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2012); Panemunės pilį – Rasa Butvilaitė (Rasa Butvilaitė, „Panemunės pilies tvarkybos raida XX a. – XXI a. pradžioje“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2015, t. 77–78: *Dailės ir architektūros paveldas: tyrimai, išsaugojimo problemos ir lūkesčiai*, sud. Dalia Klajumienė, p. 241–271); medinių gyvenamųjų namų dvarų sodybose planinė-funkcinė struktūra analizuota Dalės Puodžiukienės (Dalė Puodžiukienė, *Medinės ponų namų architektūros raida Lietuvoje XVI a. vid. – XIX a. vid.*: Daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011); ne dvarų sodybų, tačiau miestiečių gyvenamojo būsto planavimo kaitą nuo gotikos iki klasicizmo tyrinėjo Evaldas Purlys (Evaldas Purlys, „Tradicinė Vilniaus ir Kauno miestiečių būstų planavimo schema ir jos variantai nuo gotikos iki klasicizmo“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2015, t. 77–78: *Dailės ir architektūros paveldas: tyrimai, išsaugojimo problemos ir lūkesčiai*, sud. Dalia Klajumienė, p. 79–114); XX a. daugiabučių funkcinę struktūrą nagrinėjo Virginijus Gerdvilis (Virginijus Gerdvilis, *Daugiabučių funkcinės struktūros raida Lietuvoje*, Vilnius: Technika, 2012).

įgyvendinti išsikelti šie uždaviniai: 1) įvardyti Europoje ir Lietuvoje vykusius svarbiausius kilmingųjų namų patalpų planavimo raidos periodus, kurie atspindi tyrimo objekte; 2) lyginant skirtingus periodus atskleisti, kaip kito patalpų planinė-funkcinė struktūra; 3) remiantis šaltiniais rekonstruoti patalpų planines-funkcines schemas. Šio tyrimo chronologinių ribų pradžia yra mūrinių rūmų pastatymas XVII a. pradžioje, o galutinė – XX a. pradžia, kai rūmai buvo nacionalizuoti ir pakeista jų pirminė, kaip kilmingųjų namų, funkcija.

Raudondvario rūmų planinės-funkcinės kaitos tyrime šaltinius galima būtų suskirstyti į tris grupes. Pirmajai, svarbiausiai, grupei priskirtini rankraštiniai šaltiniai, kurie leidžia įvardyti patalpų funkcijas, ryšius tarp patalpų, gana tikslią patalpų funkcijos kaitos datą. Raudondvario dvaro šaltinius išsamiai aptarė istorikas Romutis Navardauskas-Palaima⁴ ir papildė istorikas Andrius Marcinkevičius⁵, todėl dar kartą gausaus sąrašo šiame straipsnyje kartoti neverta. Iš rankraštinų šaltinių tyrime svarbiausi būtų 1652⁶, 1661⁷, 1820⁸, 1867⁹, 1876¹⁰ ir 1903¹¹ (?) m. Raudondvario dvaro rūmų inventoriai, kurie teikia patikimų žinių ir leidžia kalbėti apie rūmų patalpų planinę-funkcinę struktūrą, jos kaitą. 1903 (?) m. inventorius Raudondvario rūmų architektūros raidos tyrimuose bus pasitelkiamas pirmą kartą¹².

4 Romutis Navardauskas-Palaima, „Raudondvario pilis: atminties ir įkvėpimo ženklas“, in: *Raudondvario dvaras. Laiko ženklai*, t. 1, Raudondvaris: VšĮ Raudondvario dvaras, 2012, p. 16–48.

5 Andrius Marcinkevičius, *Raudondvaris ir Tiškevičiai XIX–XX a. pr.*: Magistro baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2018.

6 Raudondvario ir Panemunės palivarko, Vilkijos pavieto inventorius, 1652 m. balandžio 24 d. (saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS), publikuotas: K. Jablonskis, M. Jučas, *Lietuvos inventoriai XVII a.*: Dokumentų rinkinys, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1952, p. 173–174.

7 Vilkijos pavieto, Raudondvario ir Panemunės palivarko inventorius, 1661, in: VUB RS, f. 4 (A212) 16711.

8 Raudondvario ir Bernatovičių palivarko inventorius, 1820, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 716, ap. 1, b. 182.

9 Raudondvario dvaro inventorius, 1867, in: Čiurlionio dailės muziejus (toliau – ČDM), M–4–1–1.

10 Raudondvario dvaro inventorius, 1876, in: ČDM, M–4–1–3.

11 Raudondvario dvaro inventorius, 1876–1895, in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 264–1195.

12 Šis dokumentas LMAVB saugomas P. Karazijos kolekcijoje kartu su kitais 1876–1895 m. Raudondvario dvaro inventoriais (LMAVB RS, f. 264–1195) ir iki šiol nebuvo identifikuotas kaip 1903 metų. Teigti, kad tai yra vėlesnis nei 1876–1895 m. dokumentas leidžia keli faktai: pirma, atskiro inventoriaus sąsiuvinio 107 lape yra įrašas, nurodantis 1903 metus, antra, daiktai sąrašė priskirti konkrečioms patalpoms ir pateiktos trijų aukštų schemos yra neabejotinai vėlesnio periodo nei 1892 m., trečia – apie rūmų rekonstrukciją, vykdytą po 1892 m., yra žinių tik apie 1903 m. Benedikto Jono Tiškevičiaus valdymo laikotarpio rekonstrukciją.

Antroji svarbi šaltinių grupė – tai 1959 metų architektūriniai tyrimai¹³, kuriuose fiksuojama 1944 m. sudegusių mūrų būklė, pateikiamos sienų mūro istorinės kartogramos, kurios padeda atkurti skirtingų periodų planinę struktūrą. Trečiasis svarbus šaltinis yra istorinės fotografijos. Be jau žinomų penkių publikuotų interjero nuotraukų¹⁴, jas papildė neseniai atrastos Raudondvario dvarininko Benedikto Henriko Tiškevičiaus 1892 metų fotografijos¹⁵, šiuo metu saugomos privačiame rinkinyje¹⁶. Jei ankstesnės gerai žinomos nuotraukos atskleidė paskutinio savininko Jono Tiškevičiaus XX a. pradžios interjero būklę, tai 1892 m. interjero nuotraukos pirmą kartą atskleidžia XIX a. periodo interjerus. Pastarosios nuotraukos itin pasitarnavo sudarant Raudondvario dvaro rūmų planines-funkcines schemas.

Raudondvario dvaro istoriografiją išsamiai aptarė R. Navardauskas-Palaima¹⁷ ir A. Marcinkevičius¹⁸, tačiau iš gausaus sąrašo galima būtų išskirti kelis veikalus, kuriuose nagrinėjama rūmų architektūra, iš dalies vidaus planavimas ir kai kurių patalpų funkcija. Bene išsamiausias, apimantis beveik visą rūmų periodą, tebėra Stasio Pinkaus tyrimas¹⁹. Didžiausią dėmesį autorius sutelkė į XVII a. rūmų architektūrą, tačiau, nors ir įvardytos 1562 m. ir 1661 m. inventoriuose rūmų minimos patalpos (bendri jų skaičiai, atskirai neanalizuojant), tačiau patalpų funkcija ir patalpų funkcionavimas nepaaiškintas. Be to, visiškai neužsiminta apie XIX a. patalpų funkcijas. Kiek išsamiau ir tiksliau XVII a. patalpų funkcija aptarta

¹³ Raudondvario ansamblis. Pilies-rūmų tyrinėjimas ir išvados. Mokslinė restauravimo gamybinė dirbtuvė, Vilnius, 1959, in: Vilniaus regioninis valstybės archyvas (toliau – VRVA), f. 1019, ap. 11, b. 3692.

¹⁴ Aldona Snitkuvienė, *Raudondvaris: grafai Tiškevičiai ir jų palikimas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, il. 38, 39, 40, 41; Roman Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 3: *Województwo trockie. Księstwo Żmudzkie. Inflanty Polskie. Księstwo Kurlandskie*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992, il. 269, 270, 271, 272.

¹⁵ Raudondvario dvaro rūmų interjeras: Grafo kabinetas (*Petit salon en bas*); Biliardo salė (*Le salle de billard*); Žaliojo salonas (*Le salons*); Safyrinis salonas (*Le salons*); Baltasis salonas (*Le salon blanc*); Valgomasis (*Le salle à manger*); Žiemos sodas (*Le jardin d'hiver*); Arabiškas salonas (*Le salon arabe*); Darbo kabinetas, biblioteka (*Cabinet de travail bibliothèque*); Miegamasis (*Le chambre à coucher*); Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotraukos, 1892 m., in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.

¹⁶ Dėkoju už galimybę tyrinėti nuotraukas Gražinai ir Gediminui Petraičiams bei fotografijos istorikui Dainiui Junevičiui už konsultaciją. Šias nuotraukas planuojama publikuoti 2021 m. (*Sugrįžimas. Fotografijas grafas Benediktas Henrikas Tiškevičius (1852–1935)*, sud. Dainius Junevičius, Vilnius: Dailės galerija „Klasika“).

¹⁷ Romutis Navardauskas-Palaima, *op. cit.*, p. 16–48.

¹⁸ Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*

¹⁹ Stasys Pinkus, *Raudondvario pilis*, Vilnius: Mintis, 1983.

*Lietuvos architektūros istorijoje*²⁰, tačiau kaip funkcionavo patalpos namo struktūroje, taip pat neatskleista. Į XVIII a. Zabielių laikotarpio rūmuose atliktus pertvarkymus atkreipė dėmesį A. Marcinkevičius²¹, nors istorikas rūmų planavimo principo nenagrinėjo, tačiau bene pirmasis iš tyrusiųjų Raudondvario dvaro rūmus atkreipė dėmesį į išaugusį privatumą, specializuotų patalpų atsiradimą ir daugiafunkčių nykimą. Be to, jis išsamiausiai iki šiol aptarė Tiškevičių periodo rūmų patalpų funkcijas²². Apie vėliausio, XX a. pradžios, periodo rūmų patalpų funkcijas žinių pateikė Romanas Aftanazy²³, publikavo XX a. pradžios interjerų nuotraukas. Šiame tyrime ypač praverė R. Navardausko-Palaimos chronologiškai pateikta dvaro istorinė medžiaga, kurioje išanalizuotos savininkų kaitos ir dvaro įsigijimo aplinkybės.

Tyrimo ištekliai padiktavo ir metodiką. Jame naudojami pirminiai rašytiniai ir vaizdiniai šaltiniai, jie interpretuojami, todėl taikoma dailės istorijos šaltinių tyrimo prieiga. Siekiant atskleisti rūmų vidaus planavimo pokyčių priežastis ir reikšmę, taikomas rekonstrukcinis tyrimo metodas. Nors tyrime pasitelkiama konkretaus objekto atvejo analizė, tačiau šio objekto planinės-funkcinės struktūros schema yra tipiška bei būdinga ir kitiems Lietuvos kilmingųjų namams, todėl šį tyrimą būtų galima taikyti ir praktikoje.

Toliau straipsnyje Raudondvario dvaro rūmų planinės-funkcinės struktūros kaita XVII–XIX a. skirstoma į tris chronologinius laikotarpius:

XVII a.: trijų dalių rezidencinio namo tipas.

XVIII a.: prancūziško apartamento suformavimas.

XIX–XX a. pradžia: reprezentacinių erdvių atskyrimas nuo privačių. Remiantis gausiais šaltiniais, akcentuojami įvairių savininkų atlikti pertvarkymai.

XVII amžius: trijų dalių rezidencinio namo tipas

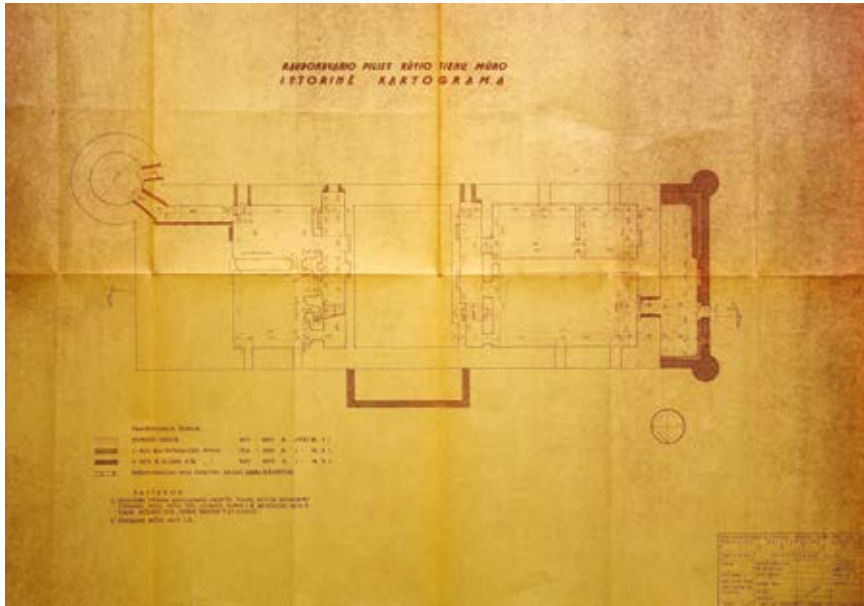
Raudondvario rūmus pastatė didikai Gintautai-Deltuviškiai (*vel* Dzievaltauskiai, Dzievaltovskiai, lenk. Gintowt-Dziewałtowski), tačiau ar tai buvo Kauno pakamaris Vaitiekus Gintautas-Deltuviškis (Wojciech Gintowt-Dziewałtowski, 1536–1581), ar jo sūnus Kauno vėliavininkas Jonas

²⁰ *Lietuvos architektūros istorija*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio*, Vilnius: Mokslas, 1988, p. 240–243.

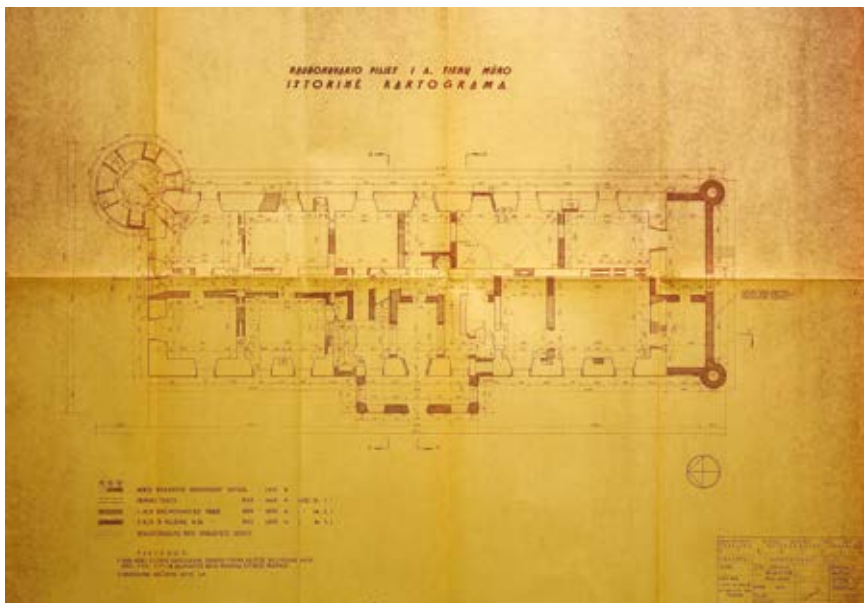
²¹ Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*

²² Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*, p. 35–42.

²³ Roman Aftanazy, *op. cit.*, p. 204–215.

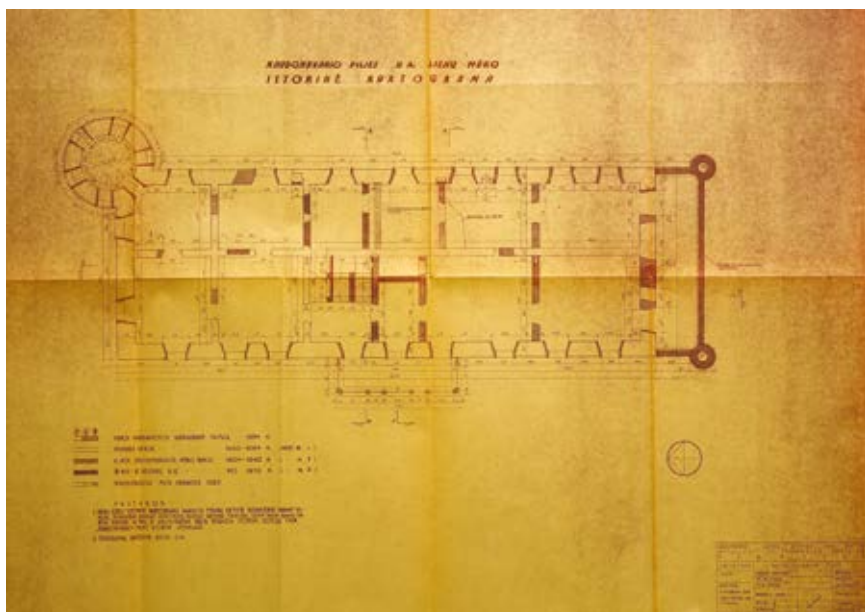
a)

b)

Marius Daraškevičius —

Raudondvario dvaro rūmų planinės-funkcinės struktūros kaita

c)

1. Raudondvario pilies sienų mūro istorinė kartograma (sudarė arch. Stefanija Čerškutė): a) rūšys; b) pirmas aukštas; c) antras aukštas, Raudondvario ansamblis. Pilies-rūmų tyrinėjimas ir išvados. Mokslinė restauravimo gamybinė dirbtuvė, Vilnius, 1959, VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 3692, l. 31, 32, 33

Historical cartogram of the walls of the Raudondvaris Manor

Gintautas-Deltuviškis (Jan Gintowt-Dziewałtowski, apie 1560–1607)²⁴, nėra žinoma. Pastarojo 1615 m. laiškas Mykolui Kiškai rodo, kad rūmai Raudondvaryje jau buvo²⁵. Deja, nesant inventorių, nėra žinių ir apie šio laikotarpio patalpų planinę-funkcinę struktūrą.

Apie 1630 m. kaip J. Gintauto-Deltuviškio dukters Kotrynos (Katarzyna) kraitis²⁶ atiteko Mstislavlio kaštelionui Jonui Eustachijui Kosakovskiui²⁷ (Jan Eustachy Kossakowski, ?–1649). Po J. E. Kosakovskio mirties buvo kilę ginčai tarp Gintautų-Deltuviškių ir Radvilų²⁸ dėl Raudondvario paveldėjimo, tačiau galiausiai dvaras perėjo į Radvilų rankas²⁹. Iš šio laikotarpio pasiekia pirmosios žinios apie „aukštą raudoną dvarą“ (lenk. *wysoko czerwony dwor*) – 1652 m. perimant dvarą Biržų ir Dubingių kunigaikščiui Jonušai Radvilai (Janusz Radziwiłł, 1612–1655) buvo sudarytas detalus rūmų inventorių³⁰. Mūrų tyrimas rodo [1 a, b, c il.], kad planinių pakitimų XVII a. nebūta, galima manyti, kad ženklų funkcinį pakeitimą taip pat nebuvo³¹, todėl šis inventorių atspindi ankstesnių savininkų rūmų planinę-funkcinę struktūrą.

Iš inventoriaus sužinome, jog tuo metu jau stovėjo dviaukštis mūrnėmis (lenk. *kamienica wielka murowana*), kurio buvo nebaigta tik pastogė ir bokštas. Detalai išvardytos pirmo ir antro aukšto patalpos, kurių tikslesnį vaizdą leidžia susidaryti minimi interjero elementai (šildymo įranga, durys, langai, grindys, sieninės spintos, baldai). Prieš pradedant analizuoti Raudondvario rūmų planinę-funkcinę sandarą, bent keliais štrichais svarbu apibūdinti XVI a. pabaigos – XVII a. pirmos pusės Europos ir Lietuvos kilmingųjų namų planavimo principus.

XVI a. pabaigoje – XVII a. pirmoje pusėje Lietuvos kilmingųjų namų architektūroje vyko pokyčiai, kuriuos lėmė sparti šalies integracija

24 Romutis Navardauskas-Palaima, *op. cit.*, p. 23–27; Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*, p. 12–20; Roman Aftanazy, *op. cit.*, p. 205.

25 Stasys Pinkus, *op. cit.*, p. 5.

26 Roman Aftanazy, *op. cit.*, p. 205.

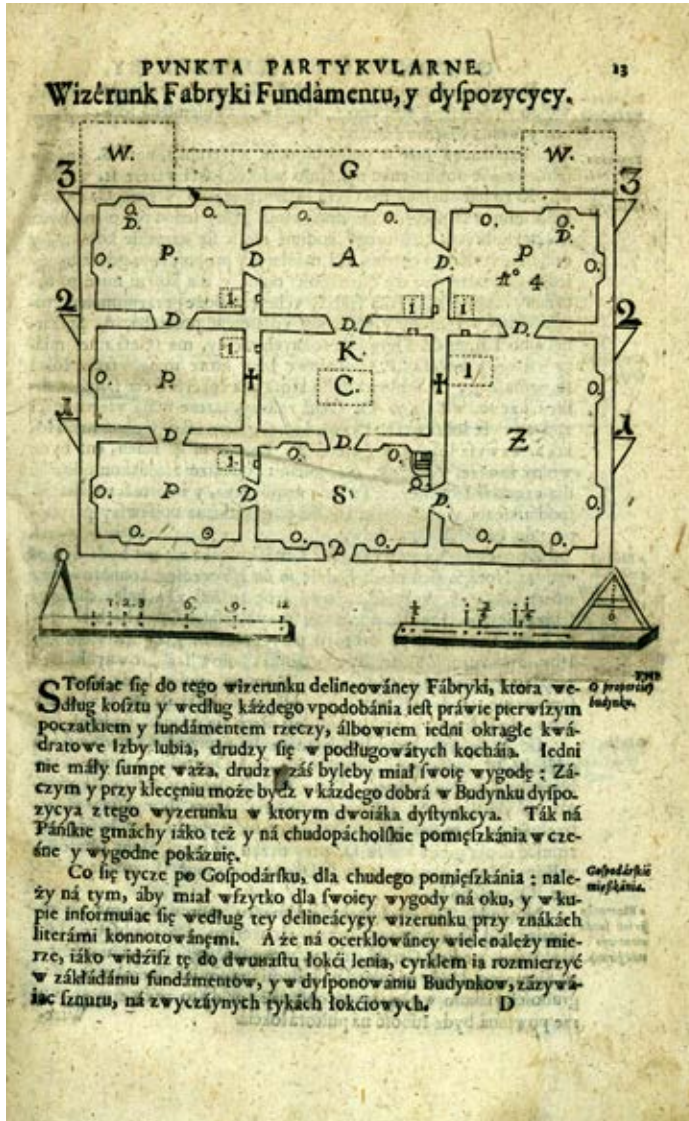
27 Romutis Navardauskas-Palaima, *op. cit.*, p. 26.

28 Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas 1549 m. vasario 13 d. Barbora Radvilaitei užrašė įvairias žemes, tarp kurių buvo ir būsimo Raudondvario dvaro žemės, kurios jai priklausė iki mirties 1551 m. gegužės 8 d.

29 1662 m. rugsėjo 17 d. Jano Golmanto laiškas Boguslavui Radvilai dėl ginčų su ponu Deltuviškiu, in: VUB RS, f. 4 (A212) 16594; Romutis Navardauskas-Palaima, *op. cit.*, p. 26.

30 *Lietuvos inventoriai XVII a.*, p. 173–174.

31 Taip galima teigti, nes: pirma – rūmai buvo naujai pastatyti, antra – XVI a. pab. – XVII a. I p. rūmų planavimo principai nekito.

2.

Pavyzdinis rūmų planavimas XVII amžiuje:

S) vestibulis, vad. sienis (*śień*); Z) salė, vad. stalava (*stolowa izba*); P) svečių kambarys (*pokoiki dla gości*); K) virtuvė (*kuchnia*), tik mažesniuose namuose; A) podėlio patalpa, vad. spižarnė (*spiżarnia / lamus*), tik mažesniuose namuose; P) apartamentas (*pokoiove izby*) Didesniuose namuose vietoj virtuvės (K) ir podėlio patalpos (A) projektuojama salė (Z), o salės ir svečio kambario vietoj – dar vienas apartamentas, identišką esančiam kitoje pusėje. Didesniuose namuose dar gali būti: G) galerija (*galeria*); W) oratoriumas (*oratorium*) ir biblioteka arba kabinetas (*biblioteka / kancelarya*), in: [Jakub Kazimierz Haur], *Oekonomika ziemianiska generalna*, Kraków, 1679, p. 13

Exemplary manor planning of the 17th century

į Vakarų Europos bendruosius procesus³². Abiejų Tautų Respublikoje (toliau – Respublika) iki XVIII a. plito italų vėlyvojo renesanso architektų Vincenzo Scamozzi (1548–1616) bei Andrea Palladio (1508–1580) propaguoti namų planavimo principai³³. Italų vėlyvojo renesanso architektų planavimas nuo ankstesnių amžių skyrėsi aiškiu privačių ir viešų erdvių atskyrimu³⁴. Šios idėjos atsispindi XVII a. Respublikos ekonomisto ir rašytojo Jakubo Kazimierzo Hauro (1632–1709) veikale *Bendroji bajorų ekonomika*, kur buvo pasiūlytos namų planavimo pavyzdinės schemos ir rekomendacijos, parengtos pagal italų architektūros teoriją [2 il.]. Jose viešas erdves sudarė vestibulis ir daugiafunkcė salė, kur vyko svečių priėmimas. Privatai patalpos sudarė apartamentai³⁵, kurie Lenkijoje³⁶ ir Lietuvoje³⁷ žinomi jau nuo XVI amžiaus. Turtingo savininko apartamentą XVII a. sudarė 3–4 patalpos³⁸: vienas arba keli prieškambariai, miegamasis, garderobas ir kabinetas³⁹. Mažesniuose rūmuose buvo dvi poros tokių apartamentų – po vieną šeimnininkui ir šeimninkei, o didesniuose keturios – šeimnininko ir šeimninikės kasdieniai (*mieszkanie dolne*⁴⁰, *dolny apartament*⁴¹) ir reprezentaciniai

32 *Lietuvos architektūros istorija*, t. 4: *Lietuvos etninė architektūra nuo seniausių laikų iki 1918 m.*, Vilnius: Savastis, 2014, p. 377–378.

33 Plačiau šį klausimą aptarė menotyrininkas Adamas Miłobędzki; *Krótką nauką budowniczą dworów, pałaców, zamków podług nieba i zwyczajów polskiego / oprac. Adam Miłobędzki*; [wstęp, komentarz, okł. i obwolūtę oprac. Adam Miłobędzki]; Państwowy Instytut Sztuki, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1957.

34 Margaret Birney Vickery, „Planning and Arrangement of Rooms“, in: *Encyklopedia of Interior Design*, Vol. 2, ed. by Joanna Banham, London and Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997, p. 965–966.

35 Respublikoje vartoti terminai *gmach*, *pokoji*, *pomieszkanie*, *mieszkanie*, *mieszkalnia*, *mieszkanieczko*; plačiau: Karol Podczaszynski, *Nomenklatura architektoniczna czyli słownik powodowany cieślących wyrazów*, Warszawa: w drukarni J. Jaworskiego, 1854 (pirm. leidimas 1843), p. 156–147.

36 Klemens Krajewski, *Mała encyklopedia architektury i wnętrz*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, 1974, p. 164.

37 Apartamentus XVI–XVIII a. dvarų sodybų mediniuose gyvenamuosiuose namuose identifikavusi ir aptarusi D. Puodžiukienė; Dalė Puodžiukienė, *op. cit.*; N. Dambrauskaitė teigia, kad nors XVI a. Lietuvos bajorų didesniuose namuose vyro ir žmonos patalpos buvo atskirtos, tačiau apartamentų užuomazgos pastebimos tik XVII a. pirmos pusės didikų aplinkoje; Neringa Dambrauskaitė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų namai XVI a. – XVII a. pirmoje pusėje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 80.

38 Plačiau privačių apartamentų sudėtį XVI–XVII a. Lenkijoje ir Lietuvoje analizuoja: Adam Miłobędzki, *Architektura polska XVII wieku*, Warszawa, 1980; Dalė Puodžiukienė, *op. cit.*

39 *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warszawa: PWN, 1969, p. 21.

40 *Mieszkanie dolne*, in: Kėdainių grafystės inventorius, 1854, in: LVIA, f. 1282, ap. 1, b. 9826, l. 1v.

41 Gabriela Puzynina, *W Wilnie i w dworach litewskich: pamiętnik z lat 1815–1843*, Wilno: Józefa Zawadzkiego, 1928, p. 85.

P i r m a m e aukšte⁴⁵ [1 schema], centre, buvo erdvus vestibulius, vadinamasis sienis [A], iš kurio vedė laiptai į antrą aukštą⁴⁶. Antroji vieša patalpa, salė, vadinamoji ilgoji stalava⁴⁷ [B, 3 il.], užėmė visą pietinio korpuso vakarinę dalį. Už salės, pietrytiniame kampe, buvo viena patalpa [C] su latrina [a], kuri galėjo tarnauti kaip svečių kambarys. Būtent už salės projektuoti vieną kambarį, skirtą svečiams, rekomendavo ir J. Hauras⁴⁸ [žr. 2 il.]. Pietinio korpuso rytinėje pusėje buvo skliautuota patalpa su metalinėmis durimis [D, 4 il.], kuri galėjo tarnauti kaip lobynas, nes būtent šios patalpos kaip lobyno (*skarbiec*) funkcija buvo įvardyta ir 1820 m. inventoriuje⁴⁹.

Vestibulio kairėje visą šiaurinį pastato korpusą ir centrinio korpuso rytinę pusę užėmė gyvenamojo pobūdžio patalpos. 1661 m. inventoriuje šios patalpos taip detaliai neaprašytos, tiesiog paminimi „žemutiniai apartamentai“ (*dolnych pokoiow*)⁵⁰, kuriuos sudarė šešios patalpos, tačiau 1652 m. inventoriuje įvardyti patalpų pavadinimai leidžia šias patalpas skirti į du blokus. Pirmą gyvenamųjų patalpų bloką sudarė penkios patalpos. Pirmoji patalpa [G] buvo prieškambario tipo, daugiafunkcė gyvenamoji patalpa, ją apšildė krosnis ir židiny, buvo apstatyta raudonai dažytais baldais (ilgas stalas [c], suolas su atlošu [e], akmeninis stalelis [g]), kabojo 18 paveikslų. Šioje patalpoje galėjo būti priimami svečiai, interesantai, kasdien valgoma. Iš jos laipteliai vedė į rūšį [b, 5 il.]. Antroji patalpa [H] buvo taip pat gyvenamojo pobūdžio, ji buvo pastato šiaurės vakarų kampe. Į trečiąją patalpą durys iš antrosios neminimos. Trečioji patalpa [I] šiaurės rytų kampe turėjo miegamojo pobūdį, vadinamasis alkierius⁵¹. Ketvirtoji patalpa [J] buvo garderobo tipo, vadinamoji bakava⁵², joje buvo latrina [a, 6 il.]. Tarp trečiosios ir

45 Lubų aukštis – 3,7 m; VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 3692, l. 12.

46 *Lietuvos inventoriai XVII a.*, p. 173–174.

47 Anot A. Milobędzkiego, iki XVI a. vid. *izba* nuo *komnaty* skyrėsi tuo, kad buvo apšildoma krosnimi (sen. vok. aukšt. tarme *stuba* – krosnis), o *komnata* – židiniu (lot. *caminata*, nuo lot. *caminus* – židiny, kaminas). Vėliau šis skirtumas išnyko ir daugelis kambarių buvo vadinami *izbomis*.

48 [Jakub Kazimierz Haur], *Oekonomika ziemiańska generalna* [Bendroji bajorų ekonomika], Kraków, 1679, p. 13–14.

49 LVIA, f. 716, ap. 1, b. 182.

50 VUB RS, f. 4–(A212) 16711, l. 2.

51 *Alkierz* – alkierius. Dvaruose alkieriumi buvo vadinami kampiniai išsikišę bokšto pavidalo priestatai. Todėl tai galėjo būti pirmą arba paskutinę apartamento patalpą, kuri galėjo tarnauti kaip garderobas, kabinetas, koplyčia, biblioteka ar miegamasis. Terminas yra kildinamas nuo architektūrinio elemento „erkeris“, kaip pastato dalies, išsikišusios iš fasado plokštumos. Plačiau: *Krótką nauka budownicza dworów*, p. 60.

52 Bakavą (sl.) – prastesnis namų kambarys virti, miegoti, kam pasidėti; plačiau [interaktyvus], [žiūrėta 2020-10-12], <http://www.lkz.lt/?zodis=bakava&lns=-1&les=-1&id=03006170000>.

ketvirtosios patalpos buvusios angos polichromija šiandien yra eksponuojama [7 il.]. Penktoji patalpa [K] buvo įrengta apvaliame bokšte, tai kabineto / bibliotekos / oratorijos tipo patalpa, J. K. Haurio minima apartamento gale [žr. 2 il.]. Visos šios patalpos turi aiškia ir atpažįstamą apartamento struktūrą, todėl būtų galima vadinti apartamentu.

Be šio apartamento, pirmame aukšte būta dar vieno gyvenamųjų patalpų bloko, tik mažesnio. Centrinėje rūmų dalyje, rytinėje pusėje (už vestibulio), buvo dvi patalpos: pirmoji [F] jų turėjo krosnį ir židinį, sieninę spintą ir stalą, taigi buvo gyvenama, prieškambario tipo, o antroji [E] galėjo tarnauti kaip miegamasis. Šią dviejų patalpų grupę būtų galima apibūdinti kaip nedidelį apartamentą.

Antrame aukšte⁵³ [2 schema] patalpos iš dalies atkartojo pirmo aukšto patalpas. Laiptai į antro aukšto vestibulį, vadinamąjį sienį [A], vedė iš pirmo aukšto vestibulio. Iš antro aukšto vestibulio vedė durys į didžiausią rūmų patalpą – salę, vadinamąją stalavą⁵⁴, arba didžiąją stalavą⁵⁵ [B]. Salės dydį nusako aštuoni minimi langai, o jos nekasdienį pobūdį pabrėžė patarnavimo zona, vadinamoji „služba“⁵⁶ [g], atitverta nuo bendros salės zonos su virš jos esančiu balkonu muzikantams, į kurią iš vestibulio vedė laiptai [b 1, 8 il.]. Salė turėjo užimti ir visą pastato plotį (12,69 m), tačiau 1962–1967 m. restauracijos metu šis beveik kvadratinės renesansinės salės / stalavos tūris nebuvo atkurtas [9 a, b il.]. Tokio pločio salė (12,65 m), kurią apšvietė devyni langai⁵⁷,

⁵³ Lubų aukštis – 4,2 m; VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 3692, l. 12.

⁵⁴ *Lietuvos inventoriai XVII a.*, p. 173–174.

⁵⁵ VUB RS, f. 4–(A212) 16711, l. 2.

⁵⁶ Lietuvos inventoriuose „službos“ (*sluzba*) minimos nuo XVI a. antros pusės (Dalė Puodžiukienė, *op. cit.*, p. 28; Neringa Dambrauskaitė, *op. cit.*, p. 88). Atrodo, kad šiuo terminu vadinta tiek patarnavimo zona, tiek baldas. „Službos“ kaip patarnavimo zonos buvo įrengiamos salėse, tačiau nuo bendros erdvės atskiriamos „gonkelėmis“, viduje stovėjo didelis stalas (Zygmunt Gloger, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, Warszawa: Druk P. Laskauera i W. Babickiego, 1902, t. 3, p. 98.), šioje zonoje valgė tarnai (Łukasz Gołębiowski, 1830, p. 68–69.), ten galėjo patekti tik „kredensininkas“ (*kredencarz*) bei jo pagalbininkai, kurie patarnavo prie šeimininkų stalo, ten plovė indus po valgio (Zygmunt Gloger, *op. cit.*, p. 98). „Služba“ kaip spinta minima 1665 m. Gelgaudiškio dvare (*szafa albo sluzba*; *Lietuvos inventoriai XVII a.*, p. 11, 45), Narūnų dvare 1665 m. (*przed tą sluzbą ganeczek z balasami*; *Lietuvos inventoriai XVII a.*, p. 241). XVI–XVII a. „služba“ salės erdvėje arba baldas būtų XVIII a. atsiradusios atskiros kredenso patalpos ir kredenso / bufeto kaip baldų pirmtakas.

⁵⁷ Rokiškio dvaro mediniuose rūmuose XVII a. pirmoje pusėje buvo didelė stalava (*wielkiej stołowej*), apšviesta iš trijų pusių 8 langais, joje stovėjo ir trys stalai su suolais, „služba“ buvo atitverta tekintais turėklais, o virš jos buvo įrengtas muzikantų balkonas; Rokiškio aprašymas pagal 1634 m. Vendragovskio (Wędragowski) inventorių (XIX a. išrašai iš XVII a. inventoriaus), VUB RS, f. 5, b. 28-2334, l. 239–243v, publikuotas originalas ir pateiktas vertimas (vertė Tamara Bairašauskaitė), in: *Senoji Rokiškio dvarvietė XVI–XVIII amžiais*, Rokiškis: VO Tyzenhauzų paveldas, 2017, p. 45–67.

3.
Žemutinė ilgoji salė restauruojant rūmus 1962–1967 m.
buvo atkurta, Mariaus Daraškevičiaus nuotrauka, 2020

Lower Great Chamber (Izba Stołowa) restored during
the manor's conservation in 1962–1967

4.
Lobynas (?) išlaikė nepakitusią pirminę XVII a. patal-
pos formą, Mariaus Daraškevičiaus nuotrauka, 2020

Treasury (?) preserved in its original form since the
17th century

5.
XVII a. laiptai. Laiptai iš pirmo aukšto apartamento pirmosios patalpos [1 schemos G, b] į rūšį, Mariaus Daraškevičiaus nuotrauka, 2020

17th-century stairway leading from the first chamber of the ground-floor lodging [Fig. 1, G, b] to the cella

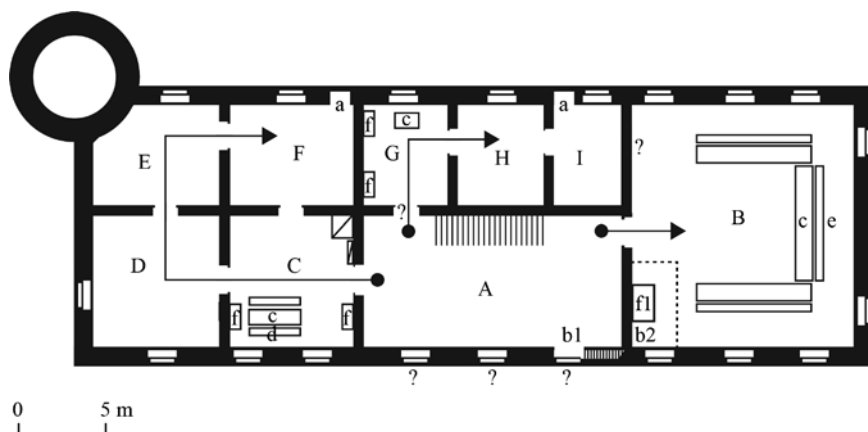
6.
Latrina pirmo aukšto patalpoje J [1 schemos a], Mariaus Daraškevičiaus nuotrauka, 2020

Latrine in the ground-floor room J [Fig. 1, a]

7.
Pirmo aukšto apartamento durų anga tarp miegamojo ir garderobo pobūdžio patalpų [schemos I, J], Mariaus Daraškevičiaus nuotrauka, 2020

Door opening between the chamber and the wardrobe of the ground-floor suite [Fig. 1, J]

2 schema.

Raudondvaris. Gintautų-Deltuviškių ir Kosakovskių (nuo 1652 m. Radvilų) rūmai, antras aukštas. Patalpų funkcijos identifikavimas remiantis 1652 m. ir 1661 m. inventoriais. Sudarė ir braižė Marius Daraškevičius

Diagram 2.

Raudondvaris. Gintowt-Dziewałtowski's and Kossakowski's (Radziwiłł's from 1652) manor; ground floor. The room function was identified referring to the 1652 and 1661 inventories

Rūmai: A) sieni; B) izba stołowa, izba stołowa wielka; C) izba przeciwna; D) izba; E) alkierz; F) komory bocznę; G) pokoy; H) kownatka druga; I) kownatka; a) transyt; b2) ganek dla muzyki; c) stoł; d) ława; e) zedel, zedel długi s paręczem; f) szafa; g) służba wielka s kratą zamczystą

Hipotetinė patalpų išdėstymo ir funkcijos rekonstrukcija

A) vestibulis, vad. sienis; B) didžioji salė, vad. didžioji stalava. Šeimininkės (?) apartamentas: C) pirmojo prieškambario pobūdžio patalpa; D) antrojo prieškambario pobūdžio patalpa; E) miegamojo pobūdžio patalpa; F) garderobo pobūdžio patalpa su latrina. Apartamento bruožų turinti patalpų grupė: G) prieškambario pobūdžio patalpa; H) miegamojo pobūdžio patalpa; I) garderobo pobūdžio patalpa su latrina. Baldai: c) stalas; d) suolas; e) kėdė arba suolas su atlošu; f) spinta; fl) kredensas; b1) laiptai sienoje į muzikantų balkoną; b2) muzikantų balkonas

buvo ir Siesikų pilyje. Atkreiptina, kad abiejų šių statinių išorinių sienų matmenys taip pat panašūs: Raudondvario – $44,87 \times 15,74$ m (be bokšto), o Siesikų pilies – $40,32 \times 14,19$ m (be bokšto). Visgi Raudondvario rūmų istorinių sienų mūrų kartograma rodo, kad XVII a. ši pietinė pastato antro aukšto erdvė buvo padalyta skersine siena [žr. 1 c il.], tačiau tokiu atveju patalpoje negalėjo būti aštuoni inventoriuje minimi langai, o ją vadinti inventoriuje „didžiąja“ (*wielka*) nebūtų tikslinga, nes būtų tokio paties dydžio kaip ir pirmo aukšto salė.

Antrame aukšte šiaurinėje ir centrinio korpuso rytinėje dalyje galima atsekti ir gyvenamojo pobūdžio patalpas. 1662 m. inventoriuje šios septynios patalpos apibūdinamos tiesiog kaip „aukštutiniai apartamentai“

(*gornych pakoioŭ*), tačiau 1652 m. inventorius atskleidžia atskirų šių patalpų pavadinimus. Tai leidžia jas sugrupuoti į du blokus.

Pirmojo bloko patalpos užėmė visą šiaurinę korpusą ir jų paskirtis atitiko žemutinių paskirtį. Dvi pirmosios patalpos atitiko prieškambarių pobūdį [C, D], pirmasis turėjo krosnį ir židinį, jame minimas stalas [c], suolai [d] ir spintos [f]. Trečioji patalpa buvo miegamasis, vadinamasis alkierius [E], už jo garderobo tipo patalpa, vadinamoji kamara [F]. Bokšte patalpa neminama. Šią patalpų grupę taip pat galima įvardyti kaip apartamentą.

Be šio antro aukšto apartamento, centrinio korpuso rytinėje pusėje buvo dar trys patalpos. Iš inventoriaus neaišku, ar jis prasideda iš salės, ar iš vestibulio, tačiau vienoje jų esanti latrina [a] leidžia manyti, kad tai galėjo būti paskutinioji iš trijų patalpų grupės. Patalpa, kurioje minimas stalas ir spintos, leidžia manyti, kad tai buvo gyvenamoji prieškambario tipo patalpa [G]. Tokiu atveju tai būtų tipiškas trijų patalpų apartamentas (prieškambaris [G], miegamasis [H] ir garderobas [I] su latrina), kurio įėjimas galėjo būti iš vestibulio.

Po rūmais buvo keturi skliautais perdengti rūšiai⁵⁸, į kuriuos patenkama iš lauko [žr. 1 schemos a, b] ir iš pirmo aukšto patalpos G. Po pirmo aukšto patalpa G aptikti hipokaustinio šildymo fragmentai, kurie paaiškintų nedidelį koklinių krosnių ir židinių skaičių rūmuose. Rūmų stogas dengtas čerpėmis (bokštas šiaudais), palėpė buvo negyvenama.

Apžvelgus pirmo ir antro aukšto patalpas, galima teigti, kad abiejuose aukštuose buvo penkios gyvenamojo pobūdžio patalpos ar patalpų grupės. Abiejuose aukštuose buvo po vieną didelį apartamentą, dvi mažesnės apartamentų bruožų turinčios patalpų grupės bei viena patalpa su latrina pirmame aukšte už salės. Kadangi didikų namuose vyro ir žmonos patalpos negalėjo labai skirtis, reiktų manyti, kad Raudondvario rūmuose pirmo ir antro aukšto didieji apartamentai priklausė šeimnininkams. Tikėtina, kad šeimnininko buvo pirmame aukšte, o šeimnininkės – antrame. Kitos patalpos ir jų grupės galėjo būti skirtos vaikams, dvariškiams arba svečiams.

Dviejų salių – žemutinės ir aukštutinės – buvimas Raudondvario rūmuose neabejotinai buvo statuso simbolis. Architektūros istorikas Markas Girouardas, tyrinėjęs XVII a. dvigubos salės reiškinių Prancūzijoje,

58 Lubų aukštis aukščiausioje skliauto vietoje – 3,5 m; VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 3692, l. 12.

8.
Laiptai iš antro aukšto vestibulio
į muzikantų balkoną didžiojoje
salėje, vad. stalavoje [2 schemas
B1, B2], Mariaus Daraškevičiaus
nuotrauka, 2020

Stairway leading from the first-
floor hall (Sien) to the musicians'
balcony in the Higher Great
Chamber (Izba Stołowa Wielka)
[Fig. 2, B1, B2]

atkreipė dėmesį, kad skirtumas tarp dviejų salių galėjęs būti kaip jų viešesnio ir privatesnio panaudojimo arba kaip atskiros verslo ir pramogų zonos, arba kaip vyriška ir moteriška erdvė. Anot M. Girouardo, žemutinė salė, kuri Prancūzijoje vadinta *salle basse*, dažniausiai tarnavo kaip dvaro valdytojo erdvė, kurioje buvo tvarkomi dvaro reikalai, joje valgė ponas su dvariškiais vyrais (pirmasis ir antrasis stalas), linksminosi su svečiais (vyrais). Žemesnio rango tarnai valgė kitoje erdvėje. Aukštutinė salė (pranc. *salle haute*) jau buvo skirta tik ponui ir jo svečiams (be žemesnio rango dvariškių), šventės joje vyko retai, kai ponas ir jo ponia priimdavo abiejų lyčių svečius, tačiau ši salė galėjo tarnauti ir kaip įprasta moterų valgymo erdvė arba tik moterų giminaičių ar viešnių priėmimo, linksminimosi vieta⁵⁹.

Šį prancūzišką dviejų salių modelį galima būtų bandyti hipotetiškai pritaikyti ir Raudondvario atveju. Kelti hipotezes leistų kelios prielaidos. Pirmiausiai – tai gretimų patalpų šalia abiejų salių funkcijos. Pavyzdžiui, prie

⁵⁹ Mark Girouard, *Life in the French Country House*, London: Cassell & Co, 2000, p. 96–98.

9.

Didžiosios salės, vad. didžiosios stalavos vieta:

a) 1962–1967 m. restauruojant rūmus buvo atkurta tik dalis buvusios didžiosios salės erdvės, Mariaus Daraškevičiaus nuotrauka, 2020; b) dalyje buvusios didžiosios salės suformuotos dvi naujos patalpos, vienoje iš jų sumontuota koklinės XVII amžiaus pavidalo krosnis, tačiau XVII amžiuje nei didžiojoje salėje, nei prie jos krosnių nebuvo. Rūmuose buvo tik keturios krosnys [žr. 1, 2 schemas], Mariaus Daraškevičiaus nuotrauka, 2020

Location of the Higher Great Chamber
(Izba Stołowa Wielka)

žemutinės salės buvo skliautuota patalpa su metalinėmis durimis, kuri galėjo tarnauti kaip lobynas. Taigi žemutinė salė, būdama šalia lobyno, neabejotinai turėjo ūkio, politikos reikalų tvarkymo erdvės pobūdį. Žinant, kad didikai Gintautai-Deltuviškiai vertėsi medienos prekyba ir giminiavosi su pirkliais Kiršenšteinais⁶⁰, tokia intensyviai prekybinei veiklai rūmuose erdvė ištis būtų pravarti. Antra, viršutinė salė turėjo balkoną muzikantams bei pataravimo zoną, vadinamąją „službą“, tai rodo patalpos šventinį pobūdį, jos reštesnį panaudojimą. Trečia, kaip minėta anksčiau, rūmuose buvo du šeimininkų apartamentai – tikėtina vyro pirmame aukšte, o moters antrame. Vyro apartamento buvimas pirmame aukšte paaikšintų ir pirmo aukšto salės galiimą „vyrišką“ paskirtį, o antro aukšto salės – šventinę, pramoginę, kuri buvo netoli galimo šeimininkės apartamento, galbūt ir vaikų gyvenamųjų patalpų.

Panaši rūmų patalpų planinė-funkcinė struktūra galėjo išlikti ir XVII a. antroje pusėje. 1655 m. rugpjūčio 8 d. pirmą kartą istorijoje rusų kariuomenė užėmė Vilnių, netrukus ir Kauną – Raudondvario dvaras buvo nuniokotas. Tais pačiais metais gruodžio 31 d. dvaro savininkas J. Radvila mirė ir valda atiteko pusbroliui Boguslavui Radvilai (Bogusław Radziwiłł, 1620–1669). Po karo 1661 m. B. Radvilos valdymo metu sudarytas inventorių atskleidžia, kad buvo siekiama atnaujinti rūmus (minima atnaujinta rūmų įranga – langai, durys, grindys, krosnys), patalpų funkcijos pakeistos nebuvo – išliko dvi salės pietiniame ir gyvenamosios šiauriniame pastato korpusė⁶¹. Tačiau jau 1662 m. Raudondvario dvarą įsigijo Kauno iždininkas Jonas Karolis Vorlovskis (Jan Karol Worłowski), kurio rankose jis išliko iki XVIII a. pradžios. Deja, šaltinių, atskleidžiančių J. K. Vorlovskio periodo rūmų planinę-funkcinę būklę, neaptikta, tačiau galima manyti, kad esminės patalpų funkcijos kaitos šiuo metu dar nebuvo, nes XVII a. antroje pusėje didesnių gyvensenos pokyčių dar nebūta, kilmingieji linksminosi vienoje bendroje erdvėje, o gyveno atskiruose privačiuose apartamentuose.

⁶⁰ Stasys Pinkus, *op. cit.*, p. 4–5.

⁶¹ R. Navardauskas-Palaima, palyginęs 1652 m. ir 1661 m. inventorių, teigia, kad rūmuose Radvilos atliko pirmąją rekonstrukciją, buvo pakeistas patalpų skaičius, jų išdėstymo schema, ankstesnės smulkios patalpos sujungtos įrengiant didesnes erdves. Visgi inventoriuose minimas patalpų skaičius sutampa – abiejuose inventoriuose minimi du vestibuliai, dvi salės ir po vieną skaičių gyvenamųjų patalpų. Planinės struktūros pokyčių nerodo ir mūro tūriai [2 il.]; Romutis Navardauskas-Palaima, *op. cit.*, p. 29–30.

XVIII amžius: prancūziško apartamento suformavimas

Svarbesni rūmų planinės-funkcinės pokyčiai Raudondvario rūmuose buvo įgyvendinti XVIII amžiuje. Raudondvario dvaro valda XVIII a. pradžioje perėjo Zabeloms, kurių rankose ji išliko iki XIX a. 2 dešimtmečio. Nėra žinoma kaip Vorlovskių dvaras atiteko Zabeloms, tačiau istorikai pateikia įvairias galimas schemas ir pirmuoju savininku įvardija Mikalojų Zabiela (Mikołaj Zabiello, ?–1734) arba Simoną Zabiela (Szymon Zabiello, ?–1721)⁶², tačiau, paskutiniaisiais tyrimų duomenimis, žinoma, kad S. Zabiela 1721 m. mirdamas ir būdamas bevaikis Raudondvario dvarą ir Bernatonių palivarką paliko sūnėnui, M. Zabelos sūnui, Antanui Zabelai (Anton Zabiello, 1709–1776)⁶³. A. Marcinkevičius pastebi, kad Bernatonių palivarką S. Zabiela nusipirko 1696 m., taigi gali būti, kad tuo pačiu ar panašiu metu ir Raudondvaris atiteko Zabeloms⁶⁴.

S. Zabiela buvo pirmasis pakėlęs Zabelas iš stambių bajorų į didikų gretas, todėl reikėjo derančios aukštam statusui rezidencijos. Zabelų medžioklių šaka Raudondvarį pavertė pagrindine rezidencija, kurioje vyko intensyvus politinis gyvenimas, todėl neabejotinai turėjo būti skiriamas deramas dėmesys reprezentacijai. Būtent reprezentacija ir svečių priėmimo ceremonias glaudžiai susijęs su dvaro rūmų reprezentacinių patalpų planavimu, jų funkcija, todėl jų atnaujinimas pagal derančias laikmečiui priėmimo formas buvo ypač svarbus. 1721 m. dvarą paveldėjęs A. Zabiela turėjo būti puikiai susipažinęs su naujausiais rūmų planavimo būdais, ypač nuo 1730 m., kai jam, kaip Kauno pavieto pasiuntiniui, teko nuolat keliauti į Seimą ir vėliau užimti aukštas pareigybes. Augusto III Sakso (valdė 1734–1763) dvare jau buvo diegiamos tokios specializuotos patalpos kaip atskiras valgomasis, atsirado atskiri susibūrimų kambariai⁶⁵. Tarp įtakinųjų svečių Raudondvaryje minėtinas 1759 m. lankęsis Kuršo kunigaikštis

62 R. Navardausko-Palaimos nuomone, pirmasis Raudondvario savininkas buvo žemaičių taurininkas Mikalojus Zabiela (Romutis Navardauskas-Palaima, *op. cit.*, p. 31), o A. Marcinkevičius neatmeta galimybės, kad pirmuoju savininku galėjo būti Simonas Zabiela, kurio žmona buvo Magdalena Vorlovskia (Magdalena Worłowska). Kadangi pavardė sutampa su ankstesnių Raudondvario dvaro savininkų pavarde, Raudondvaris galėjo būti kraitinis dvaras (Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*, p. 16).

63 Monika Jusupović, *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabiellów w latach 1733–1795*, Warszawa: Neriton, 2014; Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*, p. 16.

64 *Ibid.*

65 Karališkosios Varšuvos pilies išplėtimo antro aukšto planas (*Rzut pierwszego piętra. Warszawa. Zamek Królewski – pierwszy projekt rozbudowy*), Jakub Fontana, Warszawa, 1764, 830 × 1103 mm, in: Varšuvos universiteto bibliotekos Piešinių kabinetas (toliau – WUB GR) GR, Inw. zb. d. 9042.

Karolis Saksas (Karl von Sachsen, 1733–1796), su kuriuo A. Zabiela siejo artimi ryšiai. Atsižvelgiant į A. Zabelos aktyvią politinę veiklą ir tai, kad įkūrė Raudondvaryje rezidenciją, jo valdymo periodu neabejotinai turėjo būti atnaujinti ir rūmai, o „saksonietiško“ (*Saską zwaną*⁶⁶) dvipakopio stogo forma [10 il.] nusižiūrėta Saksų karaliaus dvare.

Po A. Zabelos mirties 1776 m. dvarą kurį laiką valdė žmona, tačiau 1782 m. jį perleido sūnui Jurgiui Zabelai (Jerzy Zabiello, ?–1828) ir išsikėlė į Vilkijos seniūniją⁶⁷. J. Zabiela politika domino mažiau, tačiau jis aktyviai įsitraukė į dvaro ūkinę veiklą⁶⁸. Už nepritarimą Targovicos konfederatams Raudondvaris buvo nusiaubtas⁶⁹. Deja, nežinoma, ar nukentėjo ir patys rūmai, tačiau jau 1795 m. netoli dvaro vyko statybos – buvo pastatyta koplyčia su mauzoliejumi, kurioje palaidota J. Zabelos antroji⁷⁰ žmona Mariana Sobolevska (Marianna Sobolewska, 1769–1795)⁷¹. Tikėtina, kad ir naujo dvarininko valdymo metu vyko rūmų atnaujinimo darbai, tačiau apie juos žinių nėra.

Raudondvario dvarą 1819 m. iš Zabielių įsigijus Tiškevičiams buvo sudarytas inventorius⁷², kuris atspindi dar Zabielių laikotarpio situaciją. Iš rūmų patalpų aprašymo paaiškėja, kad pastarųjų valdymo metu XVIII a. – XIX a. pradžioje buvo atlikti ženklūs rūmų planiniai-funkciniai pakeitimai. Pirmo aukšto rūmų planas buvo užfiksuotas jau Vilniaus gubernijos pilių atlase 1827 m. [žr. 10 il.], kurio planinė schema didžiąja dalimi sutampa su 1820 m. inventoriumi. Deja, šio laikotarpio konstrukciniai pakeitimai nefiksuoti 1959 m. rūmų tyrimų ataskaitoje [žr. 1 b, c il.].

Ankstesnis XVII a. rūmų planavimas su dviem daugiafunkcėmis salėmis ir dviem atskirais šeimininkų apartamentais nebuvo patogus pakitus socialiniams poreikiams. Jau XVII a. pabaigoje priėmimų formatas buvo išplėtotas. Švenčių formų tipų įvairovę papildė maskarada⁷³, redutos⁷⁴,

⁶⁶ LVIA, f. 716, ap. 1, b. 182, l. 4v.

⁶⁷ *Ibid.*, l. 16–18.

⁶⁸ *Ibid.*, l. 18.

⁶⁹ *Ibid.*, l. 19.

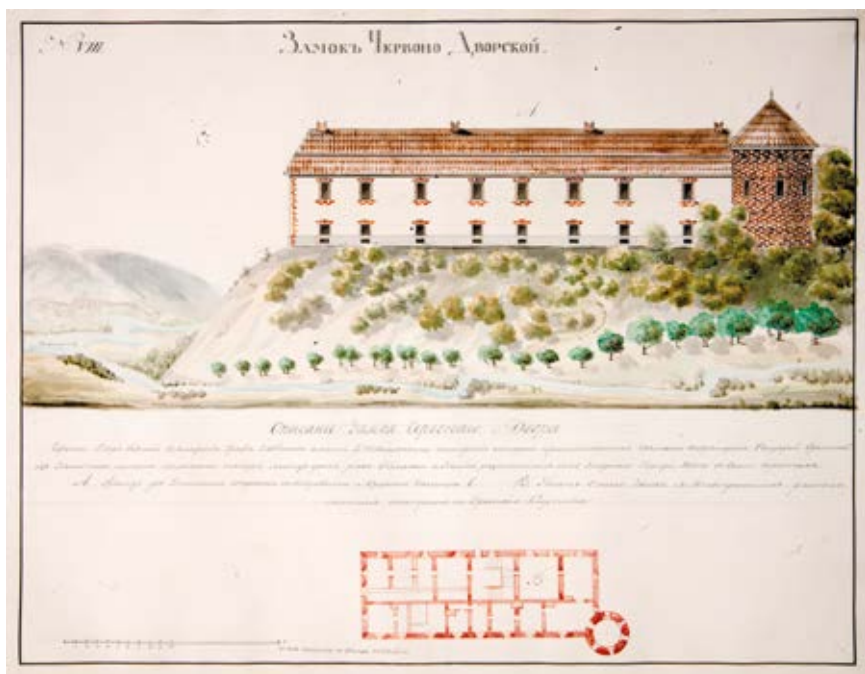
⁷⁰ Pirmoji žmona – Teodora Piotrovič (*Teodora Piotrowicz*), pora išsiskyrė.

⁷¹ Ugnė Sinkevičienė, *Raudondvario (Kauno r.) senosios kapinės (1795–2016 m.): paveldo aspektai*: Magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2016, p. 24; Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*, p. 18.

⁷² LVIA, f. 716, ap. 1, b. 182.

⁷³ Tai baliai, arba baliai-asamblėjos, kurių metu svečiai dėvėdavo kaukes pirmoje vakaro dalyje; Mark Girouard, *op. cit.*, p. 193.

⁷⁴ *Ridotto* – šokiai ir koncertai, sujungti kartu, *ridotto al fresco* – tai *ridotto* atvirame ore, parkuose; Mark Girouard, *op. cit.*, 193–194.

10.

Juozapas Mackevičius, *Raudondvario dvaro rūmai*, 1827, rytinis fasadas ir pirmo aukšto planas, popierius, tušas, akvarelė, 37,8 × 52,0 cm, in: *Vilniaus gubernijos pilių atlasas*, Vilnius, 1827, Krokuvos nacionalinis muziejus, MNK III-ra-18320/9

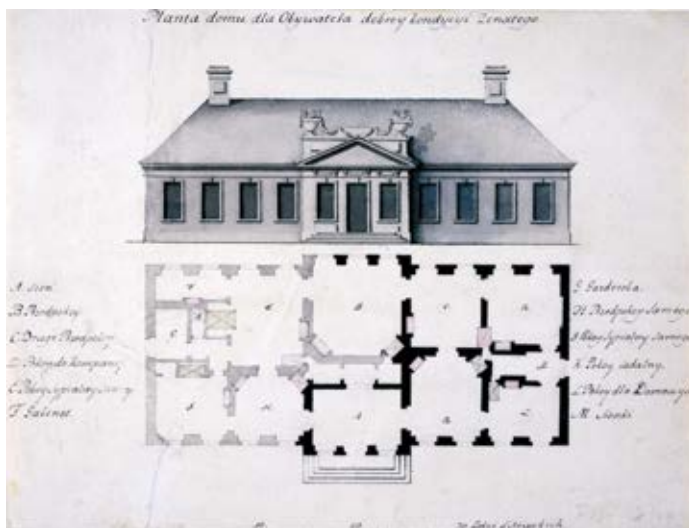
Raudondvaris Manor, 1827. East façade and the ground-floor plan, artist Józef Mackiewicz

muzikiniai vakarai⁷⁵ bei asamblėjos. Pastarųjų formatas buvo įvairus, tačiau įprastai atitiko 1751 m. suformuotą apibrėžimą: „kviestinis mandagių abiejų lyčių asmenų susirinkimas, skirtas pokalbiui, linksmybėms, naujienoms ir žaidimui“⁷⁶. Tuomet tai buvo nauja bendravimo forma, kai tuo pačiu vakaro metu paraleliai vyko kelios veiklos ir tai buvo gerokai mažiau formalu nei anksčiau. Veikla galėjo vykti vienoje ar keliose patalpose. Susirinkimai vyko vakarais, o kai kurios asamblėjos baigdavosi vakariene. Anot architektūros istoriko M. Girouardo, asamblėjos tapo pati svarbiausia priėmimo forma. Tokio tipo salė (*Salle d'Assemblée*) buvo jau Augusto III ir Stanislovo Augusto metu Varšuvos karališkojoje pilyje⁷⁷. Taigi, jei ankstesnės daugiafunkcės

⁷⁵ Tai asamblėjos, papildytos koncertu; Mark Girouard, *op. cit.*, p. 194.

⁷⁶ Mark Girouard, *op. cit.*, p. 191.

⁷⁷ Varšuvos karališkosios pilies perstatymo projekto antrasis variantas (*Warszawa. Zamek Królewski – drugi projekt przebudowy*), Jakub Fontana, Warszawa, 1766, in: BUW GR, Inw. zb. d. 9045.

11.

Pavyzdinis rūmų planavimas pagal arch. Martyną Knakfusą, 1775–1776, vedusio vyro namas su dvigubu apartamentu: A) vestibulius; B) prieškambaris; C) antrasis prieškambaris; D) salonas; E) ponios miegamasis; F) kabinetas, G) garderobas, šalia jo – tualetas; H) pono prieškambaris; I) pono miegamasis, K) valgomąjį kambarį; L) tarnų kambarį; M) mažasis vestibulius, in: *Dom mieszkalny dla zamożnego obywatela – projekt. Rzut przyziemia budowli dwutraktowej z ryzalitem w elewacji tylnej*, BUW GR, Inv. Inw. zb. d. 8059

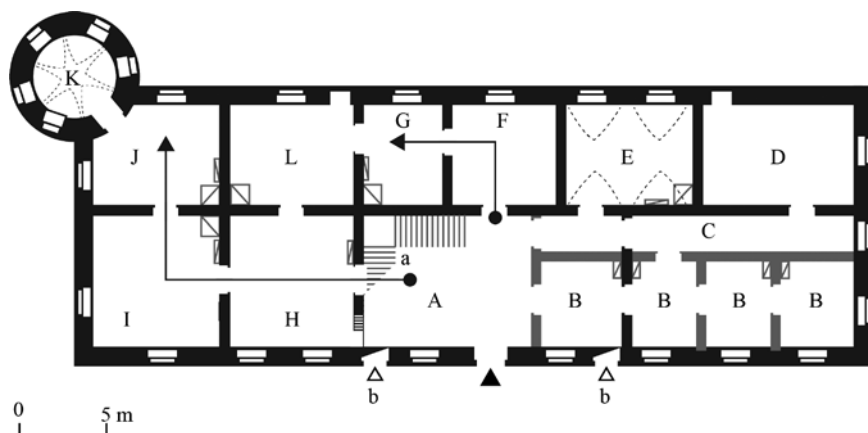
Exemplary manor planning according to architect Marcin Knackfus, 1775–1776. Married gentleman's house with a double apartment

salės tiko didelėms užstatėms, kai buvo galima vos tik įėjus į rūmus susėsti prie stalo, tačiau moderniai visuomenei prireikė didžiąsias patalpas atitraukti nuo pagrindinio įėjimo⁷⁸. Dėl šių pokyčių – reprezentacinės patalpos turėjo būti perplanuotos. Todėl Zabielių Raudondvaryje, kaip rezidenciniame dvare, neišvengiamai buvo svarbu perplanuoti patalpas pagal pakitusius poreikius.

Prancūzijos architektūros teoretikai buvo vieni iš pirmųjų, kurie kėlė specializuotų patalpų planavimo problemą. Anot architektūros istorikės Martos Leśniakowskos⁷⁹, Apšvietos epochoje prancūzų architektūros teoretikų veikalai buvo plačiai paplitę Respublikoje. XVIII a. antroje pusėje Lietuvos didikams dirbę architektai (M. Knakfusas, G. de Sacco, J. S. Becker, C. Spampani, L. Gucevičius) turėjo būti susipažinę su prancūzų autorių

⁷⁸ Mark Girouard, *op. cit.*, p. 194.

⁷⁹ Marta Leśniakowska, „Polski dwór“ – *wzorce architektoniczne, mīt, symbol*, Warszawa: wyd. IS PAN, 1992, p. 23–28.

3 schema.

Raudondvaris. Zabielių rūmai, pirmas aukštas.
Patalpų funkcijos identifikavimas remiantis 1820 m.
inventoriumi. Sudarė ir braižė Marius Daraškevičius

Diagram 3.

Raudondvaris. Zabiello's manor, ground floor.
The room function was identified referring to the
1820 inventory

Rūmai: A) siei; a) schod na drugie piętro obszerne po których dwie komórki; B) pokojów gościnnych 4ry;
C) korytarz; D) sklad; E) skarbiec; F) pokoik pod schodami; G) bokową stancyą; H) pokoy pieruszy; I) pokoy
rogowy; J) pokoy ciagciem 3cie takez rogowy; K) altanka w bastionie; L) pokoy 4

Hipotetinė patalpų išdėstymo ir funkcijos rekonstrukcija

A) vestibulius, vad. sienis; B) svečių kambariai; C) koridorius; D) sandėlis; E) lobynas. Apartamento bruožų turinti patalpų grupė: H) pirmasis prieškambaris; I) antrasis prieškambaris; J) miegamojo bruožų turinti patalpa; K) kabineto tipo patalpa; L) kambarys (neaišku, ar priskirtinas prie šio apartamento, ar grupuotinas su patalpomis G ir F). Kitos patalpos: F) kambarėlis; G) kambarys

veikalais ir moderniais rūmų planavimo principais. Nors nėra žinomas Zabielių rūmų atnaujinimo autorius, tačiau sprendžiant iš atliktos rekonstrukcijos, galima tvirtai teigti, kad buvo sekama prancūziškais rūmų planavimo pirmavaizdžiais. Galbūt architektas buvo vėliau Zabeloms Paežerių dvare dirbęs Martynas Knakfusas arba jo mokytojai bei amžininkai.

M. Knakfuso pamąstymai modernaus planavimo klausimu atsispindėjo jau 1775–1776 m. sukurtuose pavyzdiniuose rūmų projektuose [11 il.]. Didesniems rūmams, skirtiems vedusiam savininkui, buvo siūloma numatyti reprezentacinį apartamentą bei apartamentus vyrui ir moteriai. Šiuose rūmų planavimo pavyzdžiuose atsispindi ryški prancūzų architektūros teoretikų įtaka. Naujo prancūziškojo planavimo esminis skirtumas nuo ankstesniojo yra vientisa specializuotų reprezentacinių patalpų grandinė,

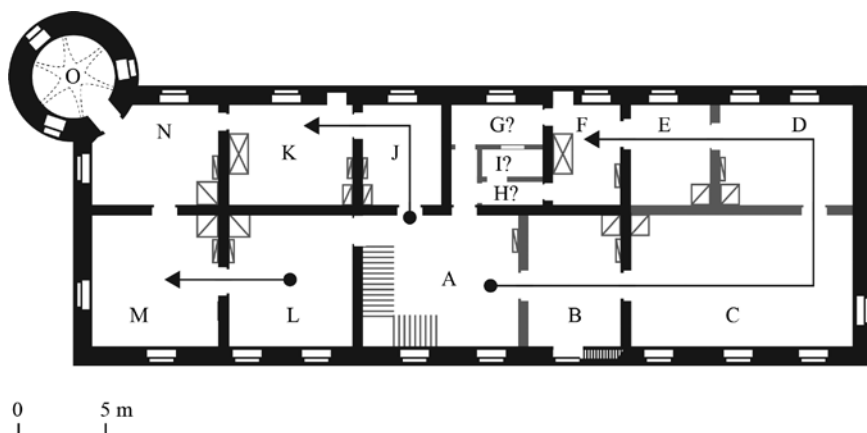
kuri prasideda nuo vestibulio ir baigiasi miegamuoju ir kabinetu už jo. Prancūzų architektas Jeanas Nicolas Louisas Durand'as (1760–1834) teigė, kad gyvenamajame name turėtų būti mažiausiai 5 patalpos: prieškambaris, kuris tarnauja kaip valgomasis, salonas, miegamasis, kabinetas ir garderosbas. Didesniuose namuose gali būti ir gerokai daugiau patalpų⁸⁰. Raudondvario rūmuose šis minimalių patalpų skaičius buvo gerokai didesnis.

P i r m a m e aukšte [3 schema] senasis XVII a. vestibulius, vadina-masis sienis [A], buvo pertvarkytas. Jame turėjo būti įrengti nauji reprezentaciniai laiptai į antrą, pagrindinį reprezentacinį aukštą – beletažą (pranc. *bel étage*). Šie laiptai pažymėti 1827 m. pilies pirmo aukšto plane [žr. 10 il.]. Vestibulius buvo sumažintas atitveriant jo pietinę dalį ir joje įrengiant svečių kambarį [B]. Suskaidyta ir buvusi ilgoji salė, joje įrengti dar trys svečių kambariai [B]. Visus juos apšildė keturios koklinės krosnys (suporintos po dvi). Pietinio korpuso centre, dalyje salės ir vestibulio, suformuotas naujas koridorius [C], iš kurio buvo galima patekti į svečių kambarį [B], sandėlį [D] ir lobyną [E], kuriame buvo krosnis ir židiny. Centrinio korpuso pietinėje pusėje, už laiptų, buvo dar dvi patalpos, turinčios nedidelio apartamento bruožų [F, G], kurios galėjo būti prieškambaris ir kambarys (miegamasis), vienoje iš jų buvo krosnis ir židiny (tikėtina buvo antroje patalpoje, nes joje ir XVII a. buvo krosnis ir židiny).

Visame šiauriniame namo korpuse išliko ankstesnis XVII a. apartamentas. Tačiau jame buvo pertvarkyta šildymo sistema. Pirmoji prieškambario pobūdžio patalpa [H] turėjo židinį, antrasis prieškambaris [I], matyt, kad įgijo didesnę svarbą – čia buvo įrengta ir krosnis, ir židiny, taigi gyvenimas buvo „patrauktas“ nuo vestibulio. Trečiasis kambarys galėjo tarnauti kaip miegamasis, tai yra išlaikyti ankstesnę funkciją. Bokšte išliko kabineto tipo patalpa [K]. Inventoriuje neminima jungtis su gretima gardero-ro tipo patalpa [L], į ją dokumento sudarytojas atveda iš pirmosios patalpos. Joje minimos durys į patalpą už laiptinės [G]. Taigi tam tikrų funkcinių pakeitimų tikriausiai būta.

1820 m. inventorių bei 1827 m. pirmo aukšto rūmų planas [žr. 10 il.] atskleidžia, jog Zabielių valdymo metu pirmame aukšte buvo atlikti svarbūs planiniai-funkciniai pokyčiai centrinio ir pietinio korpuso vakarinėje pusėje. Sumažinus vestibulį ir panaikinus žemutinę ilgąją salę buvo įrengti keturi

⁸⁰ Jean-Nicolas-Louis Durand, *Précis des leçons d'architecture données à l'École polytechnique*, Paris: par J.-N.-L. Durand, 1825, p. 79–80.

4 schema.

Raudondvaris. Zabielių rūmai, antras aukštas.
Patalpų funkcijos identifikavimas remiantis 1820 m.
inventoriumi. Sudarė ir braižė Marius Daraškevičius

Diagram 4.

Raudondvaris. Zabielių's manor, first floor. The room
function was identified referring to the 1820 inventory

Rūmai: A) *sień druga*; B) *przedpokoy*; C) *sala*; D) *pokoy bawialny 1szy*; E) *pokoy bawialny 2gi*; F) *pokoik sypialnym zwany niemiecki*; G) *pokoik garderobką zwany*; H) *korytarzyka*; I) *pokoy apteczka zwany*; J) *przedpokoy*; K) *pokoy drugi*; L) *pokoy farfurowy*; M) *pokoy daley rogowy, bilardowym zwany*; N) *pokoy daley rogowy od gory 3ci*; O) *altanka* <...> *używana domowe nabożeństwo*

Hipotetinė patalpų išdėstymo ir funkcijos rekonstrukcija

A) vestibulis, vad. sienis. Reprezentacinis prancūziško tipo apartamentas (užsibaigiantis miegamuoju ir garderobu); B) prieškambaris, tarnavęs kaip kredensas; C) salė, tarnavusi kaip valgomasis; D) pirmasis salonas; E) antrasis salonas; G) garderobas; H) koridorius; I) vaistinė. Kitos reprezentacinio pobūdžio patalpos atskirai nuo reprezentacinio apartamento: L) porceliano kambarys; M) biliardinė. Privatus apartamentas: J) prieškambaris; K) kambarys, miegamasis (?), su dūrelėmis į patalpą N; N) garderobo pobūdžio patalpa; O) kabineto pobūdžio patalpa, kuri naudota kaip namų koplyčia

nauji svečių kambariai ir juos aptarnaujantis koridorius. S. Pinkus mini, jog pirmame aukšte koridorius yra šiaurinėje pusėje⁸¹, tačiau šiame korpuse koridorius atsirado tik vėliau, rūmuose šeiminkaujant Tiškevičiams.

A n t r a m e aukšte [4 schema] didžiausi planiniai pakeitimai buvo įgyvendinti pietinėje pusėje. Antro aukšto vestibulis [A], kaip ir pirmojo, buvo sumažintas, atitvertoje jo pietinėje dalyje įrengtas prieškambaris [B], kurį apšildė krosnis, židynys, patalpoje įrengta kredenso spinta. Tai rodo, kad patalpa tarnavo ir kaip tarnų pasiruošimo patarnauti salėje-valgomajame [C] erdvė. Ši nauja erdvė atliko ankstesnės „službos“ funkciją. Tačiau toks naujasis prieškambaris-kredensas vis dar išlaikė viešą pobūdį, per ją svečiai patekdavo į salę-valgomąjį.

⁸¹ Stasys Pinkus, *op. cit.*, p. 16.

Ankstesnė daugiafunkcės salės erdvė buvo padalyta į mažesnes patalpas svečiams priimti, kurios jau turėjo specifines funkcijas ir buvo skirtos įvairioms konkrečioms veikloms. Naujoji salė [C], apšviesta penkiaais langais, turėjo atlikti ir valgomojo funkciją, tačiau ankstyvuoju valgomojo raidos laikotarpiu valgomieji galėjo būti naudojami ir kitoms veikloms, o kasdien valgoma ir toliau privačiose patalpose⁸². Už salės buvo du salonai [D, E], įrengti buvusios didžiosios XVII a. daugiafunkcės salės / stalavos vietoje.

Už salonų, pagal prancūzišką reprezentacinių erdvių planavimo tradiciją, buvo miegamasis [F]. Inventoriuje patalpa įvardyta kaip nedidelė, ją apšildė tik židiny. Už miegamojo buvo tipiškos dvi patalpos – garderobas [G] ir vaistinė [I] – bei koridorius [H]. Patalpų planinė schema yra diskutuotina, nes inventoriuje šios trys patalpos aprašomos itin painiai, o XIX a. rekonstrukcijų metu šios erdvės pertvaros išmontuotos (jos nefiksuotos ir 1959 m. mūro tyrimų metu). Tikėtina, kad miegamasis ir šios patalpos buvo skirtos šeimininkei arba buvo reprezentacinio (paradinio) pobūdžio. Visgi įtikinamesnis variantas būtų pirmasis. Taip manyti leidžia keli faktai. Pirmia, vaistinė buvo rekomenduojama įrengti moters pusėje⁸³, antra, M. Knafuso rekomendaciniame plane reprezentacinės patalpos perauga būtent į moters apartamentą [žr. 11 il.].

Šiaurės korpuse senasis XVII a. šeimininkės (?) apartamentas buvo panaikintas. Nors planinė struktūra ir nepakito, tačiau funkcinė pakeista. Rytinėje pusėje buvo suformuotas privatus apartamentas. Jį tradiciškai sudarė prieškambaris [J] ir kambarys, turėjęs tarnauti kaip miegamasis [K]. Šioje patalpoje buvo nedidelės vienvėrės dūrelės į patalpą N, kuri galėjo tarnauti kaip garderobas, o už jos buvusioje bokšto patalpoje buvo koplyčia [O]. Toks patalpų blokas būtų tipiškas (šeimininko?) apartamentas.

Likusios dvi šiaurinio korpuso vakarinės pusės patalpos įgavo reprezentacinį pobūdį. Pirmoji patalpa inventoriuje įvardijama kaip porceliano kambarys [L], o antroji – kaip biliardo [M]. Nors biliardo kambarys yra būdinga reprezentacinio apartamento patalpa (pavyzdžiui, Tiškevičių Aradnos dvare), tačiau neretai ji būdavo įrengiama ir atskirai nuo apartamento.

⁸² Margaret Ponsonby, „Dining Rooms and Eating Rooms“, in: *Encyklopedia of Interior Design*, Vol. 1, ed. by Joanna Banham, London and Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, p. 377–380.

⁸³ Stambaus bajoro dvaro rūmai; Piotr Świtkowski, *Budowanie wiejskie dziedzicom dóbr i posesorom, toż wszystkim jakążkolwiek zwierzchność po wsiach i miasteczkach mającym do uwagi i praktyki podane. Z figurami*, Warszawa, 1793, kart II. Fig. 2.

S. Pinkus teigė, kad XVIII a. rekonstrukcija „rūmų išvaizdos ir plano iš esmės nepakeitė“⁸⁴. Tačiau sutikti būtų galima tik su pirmuoju teiginiu, o su antruoju tik iš dalies. XVIII a. rekonstrukcijos metu rūmų pietinio korpuso tiek pirmo, tiek antro aukšto buvo iš esmės pakeista planinė-funkcinė struktūra – panaikintos abi XVII a. daugiafunkcės salės. Pirmo aukšto salėje ir dalyje vestibulio buvo įrengti keturi svečių kambariai ir koridoriai, o suskaidžius antro aukšto didžiąją salę, joje įrengta salė-valgomasis ir du salonai. Šie planiniai-funkciniai pertvarkymai iš esmės pakeitė priėmimų pobūdį – vietoj ankstesnių daugiafunkčių erdvių buvo suformuotos specifinių funkcijų patalpos. Zabielių valdymo metu atlikti planiniai ir funkciniai pakeitimai darė įtaką ir tolesnei rūmų erdvių raidai XIX a., dvarą valdant Tiškevičiams.

XIX a. – XX a. pradžia: reprezentacinių erdvių atskyrimas nuo privačių

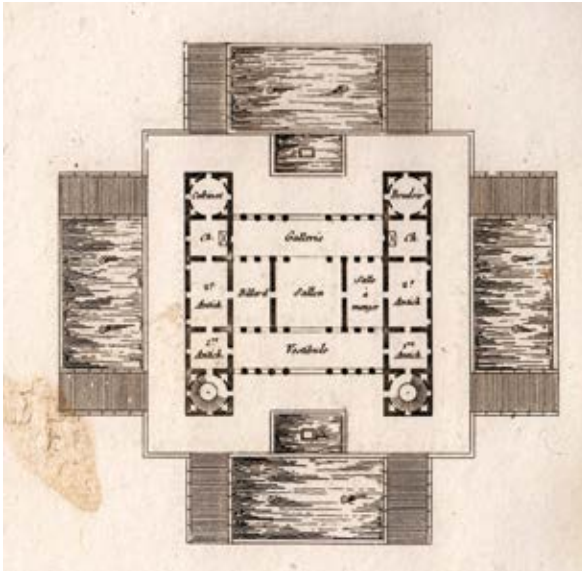
Raudondvario dvarą XIX a. 2 deš.⁸⁵ iš J. Zabielos arba jo sūnaus Henriko Kazimiero Zabielos (Henryk Kazimierz Zabiello, 1785–1850) įsigijo Napoleono Bonaparto armijos lietuviškojo 17-ojo ulonų pulko vadas grafas Mykolas Tiškevičius (Michał Tyszkiewicz, 1761–1839). *Varšuvos kurjeris*⁸⁶ įvardijo M. Tiškevičių kaip turtingiausią žemvaldį lietuviškose Rusijos imperijos žemėse⁸⁷. Raudondvaris M. Tiškevičiui priklausė nuo įvesdinimo 1819 m. spalio 15 d. iki 1826 ar 1827 m., kai dvaras atiteko jo viduriniam iš penkių sūnų, Rusijos imperatoriaus dvaro rūmų kamerjunkerui, Kauno bajorų vadui (1846–1849) Benediktui Emanueliui Tiškevičiui (Benedykt Emanuel Tyszkiewicz, 1801–1866). Istorikės Aldonos Snitkuvienės manymu, dvaras galėjo atitekti 1825 m. sūnaus vedybų su Vanda Vankevičiūte (Wanda Wańkiewicz, 1808–1842) proga. Matyt, apie 1826 ar 1827 metus šeima persikėlė į Raudondvarį, kuriame jau gimė antroji duktė Valerija Klementina Joana (Joanna Waleria Klementyna Tyszkiewicz, 1827–1848). B. E. Tiškevičius, be gausių dvarų Lietuvoje, turėjo rūmus Vilniuje bei namus Paryžiuje netoli Triumfo arkos (Vernet g. 29) ir 30 km į rytus nuo Paryžiaus Thorigny

⁸⁴ Stasys Pinkus, *op. cit.*, p. 16.

⁸⁵ Publikacijos nurodomos skirtingos datos: 1815, 1819 ir 1820 metai; plačiau: Aldona Snitkuvienė, *op. cit.*, p. 7.

⁸⁶ *Kurjer Warszawski*, Nr. 325, 1839 12 06, p. 1558; Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*, p. 22.

⁸⁷ Paveldėjo Biržus, Dubingius, Kosiną, Milčius bei Voložiną, įsigijo Raudondvarį (1819), Nemežį (1828), Vilkiją (1829), Palangą (1834); Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*, p. 23.

a)

b)

12. Representacinių ir privačių erdvių atskyrimas

a) Dideli dvaro rūmai, kuriuose bendro naudojimo patalpos (salonas, valgomasis, biliardinė, galerija) yra atskirtos nuo privačių apartamentų (pirmojo ir antrojo prieškambario, miegamojo ir kabineto / buduaro), in: Jean-Nicolas-Louis Durand, *Précis des leçons d'architecture données à l'École polytechnique*, Paris: par J.-N.-L. Durand, 1825, p. 30

b) Gotikos stiliaus medžioklės namas arba vila, projekto Nr. 11. Pirmo aukšto planas (*A Hunting lodge, or Villa in the gothic style, design Nr. 11. Ground Plan*). Pirmame aukšte paliktos tik reprezentacinės patalpos (biblioteka, salonas, prieškambaris, valgomasis ir žiemos sodas), o privatūs apartamentai iškelti į antrą aukštą, in: Architektūriniai brėžiniai [pratybos], 1826–1828, 56 lap., 435 × 275 mm, aut. T. Tiškeckis [ir kt.], VUB RS, f. 78–233, l. 5

Separation of representational and private spaces

a) Large manor, in which rooms of common use are separated from private suites

b) Hunting lodge, or a villa in the gothic style, design No. 11. Ground plan. Representational rooms remain on the ground floor and private suites are transferred to the first floor

pilį (dabar Thorigny-sur-Marne), tačiau Raudondvario dvaras tapo pagrindine rezidencija⁸⁸. Į Raudondvarį atsikėlęs B. E. Tiškevičius rado ankstesnius rūmus, kur patalpos buvo suplanuotos pagal prancūzišką rūmų planavimo tradiciją, kurios populiarumas XIX a. pradžioje Europoje jau blėso. Ilgai naujais namais Tiškevičiams džiaugtis neteko, nes 1830–1831 m. sukilimo metu rūmai buvo apgadinti⁸⁹, todėl teko juos atnaujinti.

XIX a. 3–4 deš. Lietuvoje jau plito naujos namų planavimo idėjos. Pirmieji naujo, vadinamojo „angliško“, planavimo reiškiniai apčiuopiami Vilniaus universiteto aplinkoje. Architektūros katedros studentų eskizuose galima atrasti romantinės neogotikos angliškų kotedžų, kai reprezentacinės patalpos (salonas, valgomasis, biblioteka) buvo visiškai atskirtos nuo privačių apartamentų (miegamasis, garderobas), kurie galėjo būti atskirame flygelyje arba aukšte⁹⁰ [12 a il.]. Karolina Nakwaska 1842 m. veikale, skirtame dvarininkams, taip pat rekomendavo taikyti modernų „anglišką“ planavinį iškeliant miegamuosius į antrą aukštą, „nes taip jau Europoje kuris laikas įprasta“⁹¹. Iškelus reprezentacinę lovą, puošią baldakimu, ceremonialus prancūziškas apartamentas nustojo egzistuoti. Naujo planavimo pavyzdžius praktikavo jau ir žymus prancūzų architektūros teoretikas J. N. L. Durand’as⁹² [12 b il.], kurio veikalai Europoje ir Lietuvoje buvo žinomi⁹³. B. E. Tiškevičius atnaujindamas Raudondvario rūmus jau sekė naujomis Vakarų Europoje ir Lietuvoje plintančiomis rūmų planavimo idėjomis ir koreguodamas planinę struktūrą bei patalpų funkcijas suformavo laikmetį atitinkančią rūmų planinę-funkcinę struktūrą.

Benedikto Emanuelio Tiškevičiaus rūmų rekonstrukcija.

1834–1840 m. vykdytos rekonstrukcijos planinius pakeitimus atskleidžia 1959 m. sienų mūro istorinė kartograma [žr. 1 a, b, c il.], o tiksliai patalpų funkcijas nurodo 1867 m. inventorių⁹⁴. Iš šių šaltinių sužinome, jog buvo koreguotas vidinių pertvarų tinklas: perkeltos kai kurios skersinės antro

⁸⁸ Aldona Snitkuvienė, *op. cit.*, p. 10.

⁸⁹ Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*, p. 36.

⁹⁰ Architektūriniai brėžiniai [pratybos], 1826–1828, 56 lap., 435 × 275 mm, aut. T. Tiškeckis [ir kt.], in: VUB RS, f. 78–233, l. 7–8.

⁹¹ Karolina Nakwaska, *Dwór wiejski: dzieło poświęcone gospodyniom polskim, przydatne i osobom w mieście mieszkającym przerobione z fr. pani Aglaë Adanson wielu dod. i zupełnem zastosowaniem do naszych obyczajów i potrzeb*, t. 3, Poznań: w Księg. Nowej, 1844.

⁹² Jean-Nicolas-Louis Durand, *op. cit.*, 1825, p. 27.

⁹³ Architektūros katedros knygų inventorių, 1832, in: VUB RS, f. 2–KC–332.

⁹⁴ ČDM, M–4–1–1.

a)

b)

13.

Raudondvario pilies fasadai
(sudarė arch. Stefanija Čerškutė):

a) pagrindinis (vakarų) fasadas;

b) šoninis (šiaurinis) fasadas,
Raudondvario ansamblis. Pilies-
rūmų tyrinėjimas ir išvados.

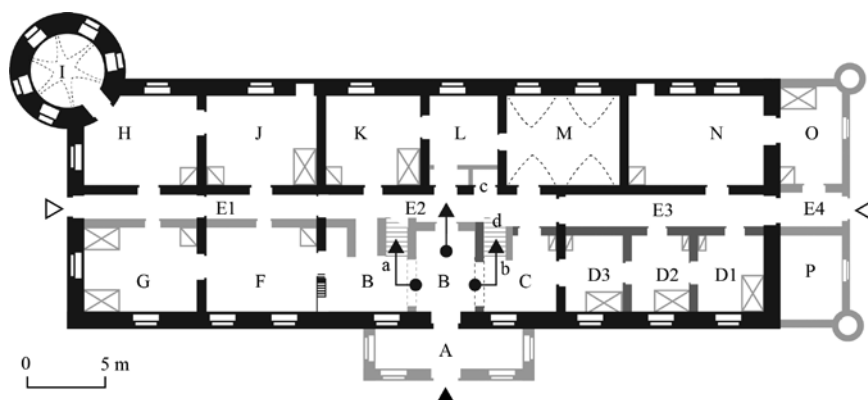
Mokslinė restauravimo gamybinė
dirbtuvė, Vilnius, 1959, VRVA,
f. 1019, ap. 11, b. 3692, l. 8, 9

Façades of the Raudondvaris
Manor

aukšto sienos, įrengtas koridorius šiaurinėje pastato dalyje pirmame aukšte ir šoninis įėjimas koridoriaus gale šiauriniame fasade. Koreguotos ir langų angų vietos bei formos – iš pradžių tik pakeistos langų angų trijuose fasaduose vietos (pietiniame, rytiniame ir šiauriniame, vienur XVII a. angos užmūrytos, kitur prakirstos naujos, tačiau išlaikant segmentinės arkos pavidalą), o vėliau ir formos (vietoje XVII a. segmentinių sąramų įrengtos stačiakampės formos langai ir durys). Pietinėje pusėje pristatytas žiemos sodas, o pagrindiniame fasade prieangis⁹⁵ [13 a, b, 14 il.]. Tokius prieangius (angl. *porch*) ir žiemos sodus (angl. *conservatory*) galima matyti ir Vilniaus architektūros studentų eskizuose [žr. 12 a il.]. Nors yra žinomi Raudondvario dvare šiuo periodu dirbę architektai, bet nėra žinių apie konkrečius atliktus darbus, susijusius su rūmų planinės-funkcinės struktūros keitimu⁹⁶.

⁹⁵ Raudondvario ansamblis. Pilies-rūmų tyrinėjimo darbai. Apmatavimo darbai. Vilnius, 1959, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 3692; Raudondvario ansamblis. Pilies-rūmų tyrinėjimas ir išvados, Vilnius, 1959, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 11.

⁹⁶ 1839–1840 m. dvare dirbo architektas Jonas Margevičius, o nuo 1840 m. – Jokūbas Voleris (1813 – apie 1847), nuo 1847 m. – Lorenzo Cezare Anichini (1787–1861); plačiau: Aldona Snitkuvienė, *op. cit.*, p. 10; *Lietuvos architektūros istorija*, t. 3: *Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 m.*, Vilnius: Savastis, 2000, p. 66.

5 schema.

Raudondvaris. Benedikto Emanuelio Tiškevičiaus rūmai, pirmas aukštas. Patalpų funkcijos identifikavimas remiantis 1867 m. inventoriumi. Sudarė ir braižė Marius Daraškevičius

Diagram 5.

Raudondvaris. Benedykt Emanuel Tyszkiewicz's manor, ground floor. The room function was identified referring to the 1867 inventory

Rūmai: A) *przedsionek*; B) *sien*; a) *schody cymentowe*; b) *schody jasienowe paradyj*; B) *paradnego przedpokoju*; E1) *drogiego korytarza*; c) *sklep*; d) *składzik*; E2) *korytarz*; E4) *mały sionki i przedsionki*; F) *pokoj 1szy*; G) *pokoj 2gi*; H) *pokoł 1szy rogowy od bastionie*; I) *bastion*; J) *pokoj 2gi*; K) *pokoj 3ci*; L) *pokoj 4, mały*; M) *kaplica*; N) *przedpokoj*; O) *pokoj*; P) *pokoik 1, zwany lazienką*; D1) *pokoł goszczynych, pokoj 2i*; D2) *pokoł goszczynych, pokoj 3ci*; D3) *pokoł goszczynych, pokoj 4ty*

Hipotetinė patalpų išdėstymo ir funkcijos rekonstrukcija

A) prieangis; B) vestibulius; a) „cementiniai“ laiptai; b) reprezentaciniai (uosiniai) laiptai; C) reprezentacinis prieškambaris; E1, E2, E3) koridorius; c, d) podėlio patalpa; D1, D2, D3) svečių kambariai; F, G) apartamento tipo patalpų grupė, kurią sudaro prieškambaris (F) ir miegamasis (G); H, I, J) apartamento tipo patalpų grupė, kurią sudaro prieškambaris (H), kabineto pobūdžio patalpa (I) ir miegamasis (J); K, L) nedidelio apartamento bruožų turinti patalpų grupė, kurią sudaro prieškambaris (L) ir miegamasis (K); M) koplyčia; N, O) nedidelio apartamento bruožų turinti patalpų grupė, kurią sudaro prieškambaris (N) ir miegamasis (O); P) vonios kambarys; E4) šoninis mažasis vestibulius su prieangiu

P i r m a m e aukšte [5 schema] svarbiausias įvykęs pokytis buvo vestibulio pertvarkymas, kuris lėmė dviejų vertikalių ryšių suformavimą – buvo įrengta reprezentacinė ir vadinamoji „cementinė“ laiptinės. Iš senojo XVII a. didelio vestibulio buvo paliktas tik galerijos tipo nedidelis pailgas vestibulius [B], užėmęs trečdalį pirminio vestibulio ploto [15 il.]. Į jį buvo galima patekti iš lauke suformuoto naujo tūrio – prieangio [A]. Vestibulyje kairėje buvo „cementinė“ laiptinė [a], kuri atliko antraeilės laiptinės vaidmenį (po ja buvo podėlio patalpa), per šią laiptinę buvo tiekiamas maistas į valgomąjį, buvo galima pasiekti trečią aukštą. Vestibulio dešinėje buvo reprezentacinis prieškambaris [C], kuriame buvo reprezentaciniai laiptai [b] į antro aukšto reprezentacines patalpas.

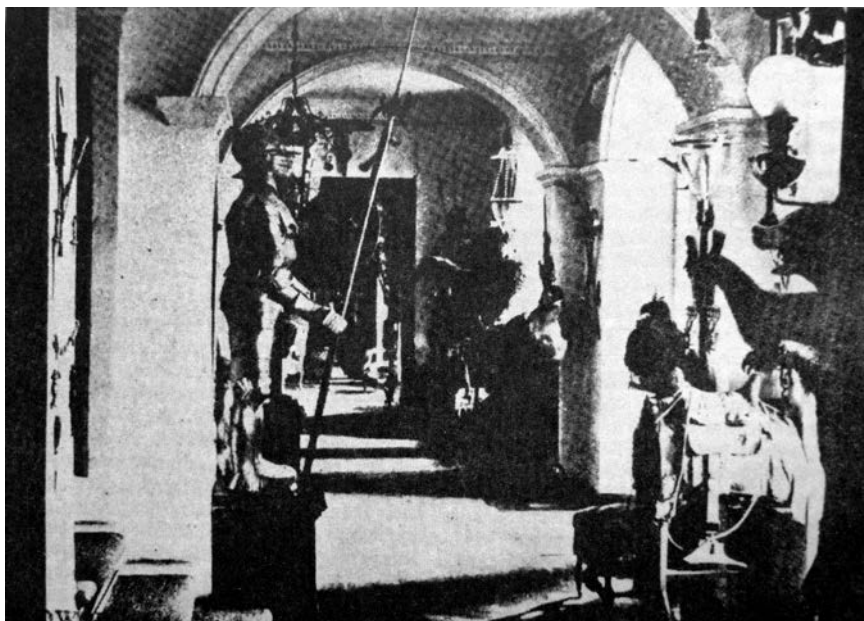
14.

Kauno apylinkės. Raudondvaris, aut. Louis-Julien Jacottet, Albertas Vaitiekus Žametas, Jonas Kazimieras Vilčinskis, 1847. Lemersjė litografijos spaustuvė, in: LNDM, G 3755

Kaunas environs. Raudondvaris, by Louis-Julien Jacottet, Albert Žamett, Jan Kazimierz Wilczyński, 1847

Pietinio korpuso vakarinėje pusėje, už prieškambario [C], buvo trys svečių kambariai [D1, D2, D3], visuose buvo lovos. Taigi šis patalpų blokas iš dalies išlaikė Zabielių laikotarpio svečių kambarių funkciją. Įėjus į vestibulį iš prieangio, einant tiesiai buvo koridorius [E2], už kurio buvo nedidelis kambarėlis [L], iš kurio buvo galima patekti į koplyčią [M]. Vestibiulio erdvėje buvo du įėjimai į rūsius. Šiame sudėtingos konfigūracijos vestibulyje susikirto svarbiausi rūmų judėjimo srautai.

Vestibiulio šiaurinėje pusėje, kurioje buvo senojo XVII a. šeimininko (?) apartamento vieta, planavimas XIX a. pradžioje buvo mažai pakeičtas, tačiau dabar buvo perplanuotas. Šis, buvęs vienas didelis XVII a. apartamentas, buvo padalytas į kelis mažesnius, o patogesnei planinei funkcijai

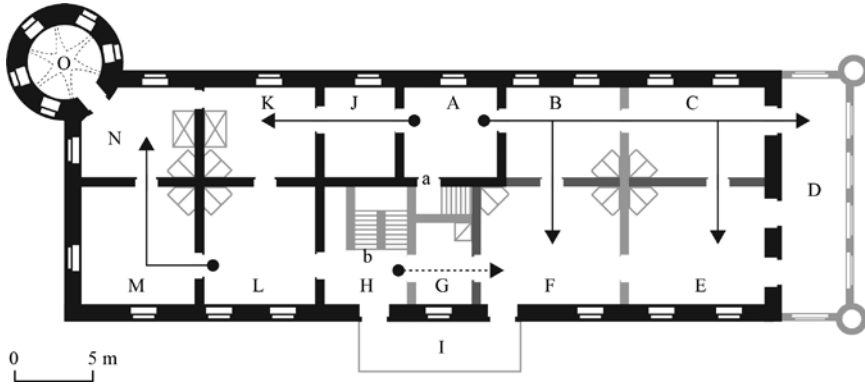
15.

Pirmo aukšto vestibulius [5 schemos B1, B2], iš kurio vedė cementiniai laiptai (nuotraukos kairėje, apačioje) į antro aukšto vestibulį, in: *Zbrojownia w Czerwone Dworze*, in: Antoni Urbański, „Kresowe siedziby polskie, które uległy zagładzie. Czerwony dwór“, in: *Tygodnik ilustrowany*, Warszawa: Wydawcy Gebethner i Wolff, 1927, Nr. 52, p. 1091

Ground-floor lobby [Fig. 5, B1, B2], from which a cement stairway (bottom left) led to the first-floor lobby

užtikrinti įrengtas naujas koridorius [E1]. Tai buvo naujas elementas pirmo aukšto planavime, kuris sugriovė ankstesnę planinę struktūrą.

Pirmasis dviejų patalpų blokas buvo vestibulio kairėje, šiaurinio korpuso vakarinėje pusėje, ją sudarė pirmasis kambarys [F], už šios patalpos buvo antrasis, kampinis, kambarys [G], kuris galėjo tarnauti kaip miegamasis (minima lova). Šiaurinio korpuso rytinėje pusėje buvo dar du nedideli privatūs apartamentai. Šiaurės rytų kampinis kambarys prie bokšto [H] buvo sujungtas su patalpa bokšte [I] ir šalia buvusia antrąja patalpa [J], kuri galėjo tarnauti kaip miegamasis (minima lova). Toliau – dar vienas miegamojo pobūdžio kambarys [K] ir nedidelė kabineto tipo patalpa [L], iš kurios buvo išėjimas į koridorių [E2], kuris kirsdamas

6 schema.

Raudondvaris, Benedikto Emanuelio Tiškevičiaus rūmai, antras aukštas. Patalpų funkcijos identifikavimas remiantis 1867 m. inventoriumi. Sudarė ir braižė Marius Daraškevičius

Diagram 6.

Raudondvaris, Benedykt Emanuel Tyszkiewicz's manor, first floor. The room function identified was referring to the 1867 inventory

Rūmai: A) przedpokoj; a) schody jasienowe parady; B) pokój zielony; C) pokój safirowy; E) pokój biały; F) sala; G) kredens; H) sień; b) schody cymmentowe; J) gabinet; K) pokój sypialny; L) przedpokoj; M) pokój 1szy, Pana Benedykta; N) pokój 3ci, Sypialny Pana Benedykta; O) skład w bastyonie

Hipotetinė patalpų išdėstymo ir funkcijos rekonstrukcija

A) prieškambaris; b) reprezentaciniai (uosiniai) laiptai; B) žaliasis salonas; C) safyrinis salonas; D) žiemos sodas, vad. „Rojaus sodas“; E) baltasis salonas; F) valgomasis; G) kredensas; H) vestibulius; a) „cementiniai“ laiptai; I) balkonas; J) šeimininkės kabinetas; K) šeimininkės miegamasis; L) prieškambaris, biliardo kambarys; M) šeimininko kabinetas; N) šeimininko miegamasis; O) garderobo tipo patalpa

rūmus patogiai jungė atskiras patalpas. Iš šio koridoriaus buvo durys į rūšį ir nedidelę podėlio patalpą. Iš koridoriaus buvo galima patekti ir į naujai įrengtą rūmų koplyčią [M], kurioje anksčiau buvo lobynas. Šalia koplyčios buvo nedidelis apartamentas, kurį sudarė prieškambaris [N] ir kambarys [O], turėję tarpusavyje jungtį. Iš kambario buvo įėjimas į šoninį mažąjį vestibulį [O] pietų pusėje. Kitoje pusėje, pietvakarių kampe, buvo vonios kambarys [P]. Kambarys [O] ir vonia [P] buvo įrengti pristatytame pietų pusėje priestate.

Antrame aukšte [6 schema] buvo visiškai perorganizuota funkcinė patalpų programa, tačiau planinė koreguota kiek mažiau. Esminis funkcinės schemos pakeitimas buvo reprezentacinių patalpų atskyrimas nuo privačių apartamentų. Pakilus reprezentaciniais laiptais [a] buvo patenkama į prieškambarį [A], kurio dešinėje prasidėjo reprezentacinių patalpų blokas [B–F],

o kairėje – privatus šeimininkės apartamentas [J, K]. Reprezentacinių patalpų blokas užėmė visą XVII a. didžiosios salės plotą ir dalį vestibulio. Pirmoji reprezentacinė patalpa buvo žaliasis salonas [B], kuris dešinėje turėjo jungtį su valgomojo sale [F], o tiesiai buvo safyrinis salonas [C]. Pastarasis buvo išsidėstęs pietryčių kampe, turėjo jungtį su žiemos sodu [D]. Šie du salilai įrengti ankstesnių dviejų Zabielių salonų vietose. Papildomai buvo įrengtas dar vienas salonas dalyje senosios Zabielių salės-valgomojo [4 schemos C]. Į šį trečiąjį, didžiausią baltąjį saloną [E], buvo galima patekti iš safyrinio salono bei iš žiemos sodo, vadinamojo „Rojaus sodo“ [D]. Už baltojo salono buvo valgomojo salė [F], į ją buvo galima patekti ir iš žaliojo salono. Tiškevičių valgomasis buvo įrengtas dalyje buvusios Zabielių salės-valgomojo, tačiau kiek mažesnis. Iš valgomojo buvo durys į balkoną virš prieangio [I] ir kredensio patalpą [G]. Jei ankstesnis Zabielių kredensas buvo prieškambario tipo, pro kurį svečiai praeidavo, tai Tiškevičių naujasis kredensas buvo tarsi valgomojo užkulisiai, į kuriuos buvo patenkama pro atskirą „cementinę“ laiptinę [b]. Šių keturių reprezentacinių patalpų interjero įrangą ir elementai išliko iki XIX a. pabaigos, nes 1892 m. nuotraukose⁹⁷ matoma įranga, sienų apmušalai ir baldai atpažįstami 1867 m. ir 1876 m. inventoriuose.

Kairėje prieškambario [A] pusėje prasidėjo privatus šeimininkės apartamentas, kurį sudarė dvi patalpos [J, K]. Jis buvo įrengtas buvusiam Zabielių privačiame apartamente [4 schemos J ir K]. Pirmoji naujo apartamento patalpa buvo kabinetas [J], už jo miegamasis [K]. Šis miegamasis turėjo jungtis su dar vienu prieškambariu [L], kuris tarnavo kaip laisvalaikio leidimo erdvė (inventoriuje minimas biliardo stalas). Be to, šeimininkės miegamajame galėjo būti durys į šeimininko miegamąjį patalpoje N. Nors 1867 m. inventoriuje šios durys neminimos, tačiau 1820 m. inventoriuje⁹⁸ durys minimos, o 1876 m. inventoriuje⁹⁹ jos įvardijamos kaip „slaptos“ durys. Privatų šeimininko apartamentą sudarė trys patalpos. Į jas buvo galima patekti užlipus „cementiniais“ laiptais [b], kertant antro aukšto vestibulį [I] ir prieškambarį-biliardinę [L]. Pirmasis šeimininko kambarys inventoriuje ir įvardytas kaip „Pono Benedikto pirmasis kambarys“ [M], jis tarnavo kaip kabinetas (kambaryste stovėjo rašomasis stalas, spintos knygos). Už

97 Raudondvario dvaro rūmų interjeras: Žaliasis salonas (*Le salons*); Safyrinis salonas (*Le salons*); Baltasis salonas (*Le salon blanc*); Valgomasis (*Le salle à manger*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotraukos, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.

98 LVIA, f. 716, ap. 1, b. 182.

99 ČDM, M-4-1-3, l. 17.

16.

Ampyrinis salonas, Raudondvario dvaras. *Salon empirowey w Czerwone Dworze*, publikuota: Antoni Urbański, „Kresowe siedziby polskie, które uległy zagładzie. Czerwony dwór“, in: *Tygodnik ilustrowany*, Warszawa: Wydawcy Gebethner i Wolff, 1927, Nr. 52, p. 1091

Empire Drawing Room, Raudondvaris Manor, before 1914

kabineto buvo „Pono Benedikto miegamojo kambarys“ [N]. Už miegamojo bokšte buvo garderobo tipo patalpa [O]. Iš antro aukšto vestibulio cementiniais laiptais [b] buvo galima patekti į trečią aukštą. Po B. E. Tiškevičiaus rekonstrukcijos buvo pakeista rūmų stogo forma ir danga (skarda) ir įrengtas trečias gyvenamasis aukštas. Tai buvo dar vienas itin ženklus planinis-funkcinis rūmų atnaujinimas, nes Zabelių periodu pastogė buvo negyvenama¹⁰⁰.

T r e č i a m e aukšte¹⁰¹, centriniame mezonine [žr. 11 schemos 1, 2, 5, 7, 6 patalpas¹⁰²], buvo įrengtas prieškambaris (vienas langas į kiemą),

¹⁰⁰ LVIA, f. 716, ap. 1, b. 182.

¹⁰¹ Pateikti hipotetinę šio aukšto planinės struktūros rekonstrukciją (schemą) nepavyko, nes 1959 m. atliekant mūro tyrimus šio aukšto fragmentų jau nebuvo likę, išlikusios buvo tik vakarų ir rytų išorinės sienos, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 1, l. 10. Tačiau kaip galėjo būti planuojamos patalpos informacijos teikia vėlyvesnė trečio aukšto schema; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 105.

¹⁰² Nors tai vėlesnio periodo schema, tačiau jos mezonino dalies planinė struktūra atitinka aptariamo periodo planinę mezonino struktūrą.

biblioteka (langai į kiemą) bei pora kabinetų (langai į Nevėžį). Pietinėje pastogės dalyje suformuotas erdvus koridorius (apstatytas baldais), pora kambarių, garderobas ir sandėlis. Šiaurinėje palėpėje taip pat įrengtas koridorius (kiemo pusėje) ir apartamentas Nevėžio pusėje, kurį sudarė priėkambaris, miegamasis ir garderobo patalpa bokšte su tualetu (*kreslo wasser klozet*). Iš koridoriaus buvo galima patekti į podėlio patalpą, kurioje laikyti virtuvės rakandai. Iš bokšto buvo galima patekti į ketvirtą bokšto aukštą (tuščia patalpa) bei penktą – apžvalgos aikštelę su stulpu vėliavai iškelti. Mezoninas ir bokštas su pakelta vėliava matomas 1847 m. graviūroje [žr. 14 il.].

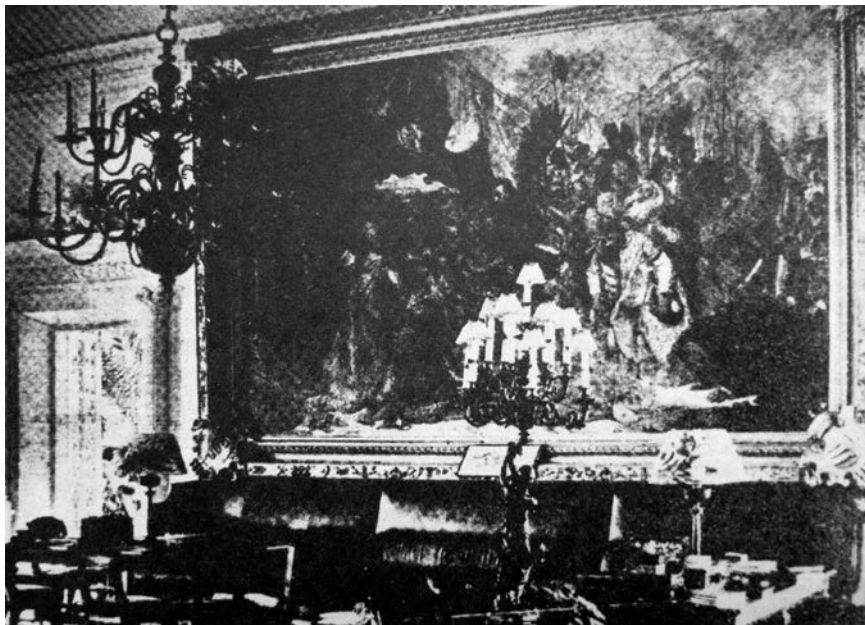
Apibendrinant B. E. Tiškevičiaus metu atliktus rūmų planinius-funkcinius pakeitimus, galima teigti, kad rūmuose buvo skirtas ypatingas dėmesys patalpų zonavimui ir srautams valdyti. Įrengtos dvi laiptinės, papildomai pirmame aukšte įrengtas koridorius šiauriniame korpuso ir du šoniniai išėjimai šiaurės ir pietų pusėse, laiptai į rūšį iš koridoriaus ir vestibulio, įrengtas vonios kambarys, tualetas. Antrame aukšte privačios patalpos atskirtos nuo reprezentacinės – svečių priėmimo zonos, prie jos pristatytas žiemos sodas. Siekiant išnaudoti visas rūmų erdves, trečias aukštas įrengtas kaip gyvenamasis, centrinėje dalyje pastatytas mezoninas.

1866 m. rugpjūčio 11 d. Paryžiuje mirė B. E. Tiškevičius. Pagal testamentą visas turtas atiteko anūkui Benediktui Henrikui Tiškevičiui (Benedykt Henryk Tyszkiewicz, 1852–1935)¹⁰³.

Benedikto Henriko Tiškevičiaus rūmų atnaujinimas. Kaip įprasta, pasikeitus savininkui, namai atnaujinami. Taigi perėmus Raudondvario dvaro valdymą B. E. Tiškevičiaus anūkui, rūmuose buvo atlikti nedideli funkciniai pakeitimai. B. E. Tiškevičiaus duktė Vanda Zofija Marija (1833–1860) su Mykolu Tiškevičiumi (1824–1853) susilaukė sūnaus Benedikto Henriko, tačiau dar vaikystėje jaunajam grafiui tapus našlaičiu jį globojo senelis Benediktas Emanuelis ir jo brolis Jonas Tiškevičius (1802–1862). 1874 m. B. H. Tiškevičius Bostone susituokė su amerikiečių laivų savininkų Peabody šeimos atstove Elzbieta Klara Bankroft (Elizabeth Clara Bankroft, 1857–1883), su kuria susipažino lankydamasis Alžyre¹⁰⁴.

¹⁰³ Aldona Snitkuvienė, *op. cit.*, p. 14.

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 15.

17.

Salė, Raudondvario dvaro rūmai. Raudondvario dvaras, nežinomo autoriaus nuotrauka, iki 1914, IS PAN, 37084

Hall, Raudondvaris Manor, before 1914

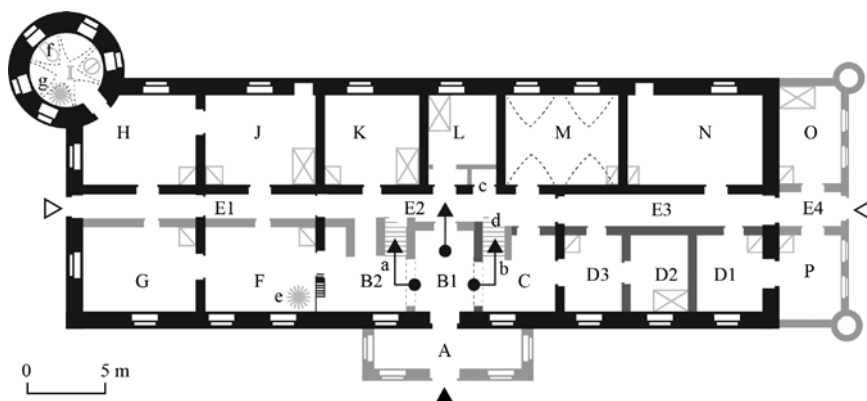
Nors šeima dėl sveikatos daugiausiai gyveno Funšalyje (Madeiros sala, Portugalija) ir Paryžiuje¹⁰⁵, visgi paveldėtojai perėmus dvarą 1875 m.¹⁰⁶, panašiu metu buvo atnaujinti ir rūmai. Vien patalpų atnaujinimu nebuvo apsiribota. 1876 m. inventorius¹⁰⁷ atskleidžia, jog buvo keista antro aukšto funkcinė schema, tačiau planinė struktūra nekito. Šio periodo planinės-funkcinės rūmų kaitos tyrime labai pasitarnavo Benedikto Henriko kūrybinė veikla – fotografija. Raudondvario dvaro rūmų 1892 m. interjerų nuotraukose užfiksuoti pakeitimai padaryti apie 1875 m., nes nuotraukose esantys patalpų pavadinimai sutampa su 1876 m. inventoriuje esančiais ir galima atpažinti daugelį inventoriuje minimų interjero elementų.

P i r m a m e aukšte [7 schema] planinė struktūra nekito, tačiau buvo tam tikrų patalpų funkcijų ir funkcinių ryšių pakitimų. Svarbiausias funkcinių ryšių pakitimas dar buvo dviejų naujų laiptinių įrengimas. Pirmoji

¹⁰⁵ Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*, p. 28.

¹⁰⁶ LVIA, f. 716, ap. 1, b. 177, l. 2; Aldona Snitkuvienė, *op. cit.*, p. 15.

¹⁰⁷ ČDM, M-4-1-3.

7 schema.

Raudondvaris. Benedikto Henriko Tiškevičiaus rūmai, pirmas aukštas. Patalpų funkcijos identifikavimas remiantis 1876 m. inventoriumi. Sudarė ir braižė Marius Daraškevičius

Diagram 7.

Raudondvaris. Benedykt Emanuel Tyszkiewicz's manor; ground floor. The room function was identified referring to the 1876 inventory

Rūmai: A) *przedsionek*; B1) *sień 1a (posadzka z taflí marmurowych)*; B2) *sień druga na lewo (posadzka cementowa)*; a) *schody cementowe*; b) *schody jesionowe paradny*; C) *przedpokoju paradnego*; E1) *drugiego korytarza*; c) *sklep*; d) *składzik*; E2, E3) *korytarz*; E4) *mały sionki i przedsionki*; F) *gabinetu J. W. Hrabiego Pana, pokój 1y*; e) *schody dąbowe rzeźbione kręcone do biblioteki*; G) *pokój II*; H) *pokój gościnny 1y*; I) *bastion*; f) *waterklozet*; J) *pokój gościnny II*; K) *pokój III dla służby*; L) *pokój małego dla służby goszczynnej*; M) *archiwum*; N) *łazienka*; O) *pokoik dla służby pałacowej*; P) *pokoik w którym się mieści skład pościeli i bielizny stołowej*; D1) *pokoju gdzie kasztelanika*; D2) *pokoju goszczynnych II*; D3) *pokoju goszczynnego I*

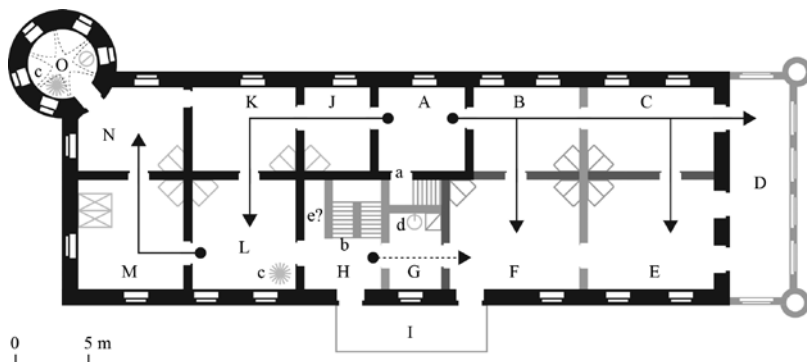
Hipotetinė patalpų išdėstymo ir funkcijos rekonstrukcija

A) prieangis; B1) pirmasis vestibulius (marmuro grindų dangą); B2) antrasis vestibulius (cementinė grindų dangą); a) laiptai (cementiniai); b) reprezentaciniai laiptai (uosiniai); C) reprezentacinis prieškambaris; E1, E2, E3) koridorius; F) grafo kabinetas; a) laiptai į biblioteką antrame aukšte; G) antrasis kambarys; H) pirmasis svečių kambarys; I) bokštas; f) tualetas; g) laiptai į antrą ir trečią aukštą; J) antrasis svečių kambarys; K) svečių tarnų kambarys; L) mažasis svečių tarnų kambarys; M) archyvas; N) vonia; O) rūmų tarnų kambarys; P) mažas kambarys, kuriame laikoma patalynė ir stalo tekstilė; D1) kaštelionaitės (rūmų prižiūrėtojo dukros) kambarys; D2 ir D3) pirmasis ir antrasis svečių kambarys

buvo įrengta kabinete¹⁰⁸ [F, e], kuri sujungė šią šeimininko patalpą su viršuje naujai įrengta biblioteka [6 schemos L, c]. Antra laiptinė įrengta bokšte, kuri sujungė pirmame aukšte įrengtą tualetą, apšildomą krosnimis [I, c], su antrame aukšte garderobo tipo patalpa [6 schemos O]. Ankstesniuose svečių kambariuose [K ir L] įrengti svečių tarnų kambariai. Buvusi koplyčios patalpos [M] funkcija B. H. Tiškevičiaus valdymo metu kito kelis kartus: 1876 m. inventoriuje patalpa įvardyta kaip archyvas [M], o 1892 m. nuotrauka atskleidžia, kad patalpa tarnavo kaip biliardinė¹⁰⁹. Pakito ir vonios kambario vieta,

¹⁰⁸ Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Grafo kabinetas (*Petit salon en bas*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.

¹⁰⁹ Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Biliardo salė (*Le salle de billard*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.

8 schema.

Raudondvaris. Benedikto Henriko Tiškevičiaus rūmai, antras aukštas. Patalpų funkcijos identifikavimas remiantis 1876 m. inventoriumi. Sudarė ir braižė Marius Daraškevičius

Diagram 8.

Raudondvaris. Benedykt Emanuel Tyszkiewicz's manor, first floor. The room function was identified referring to the 1876 inventory

Rūmai: A) *pokoik 1y ze wschodow*; a) *schody jasienowe paradyj*; B) *salonik zielony*; C) *salon błękitny*; D) *balkon. ogród zimowy*; E) *salon białego*; F) *salon jadalny*; G) *kredens*; d) *piec kaflana z kociołkiem na wodę i kranem przy nim*; H) *ścień*; b) *schody cymmentowe*; e) *składzik kredensowego*; J) *buduar*; K) *gabinet perski i arabski*; L) *biblioteka*; M) *pokoj sypialny*; N) *garderoba*; O) *skład w bastionie*

Hipotetinė patalpų išdėstymo ir funkcijos rekonstrukcija

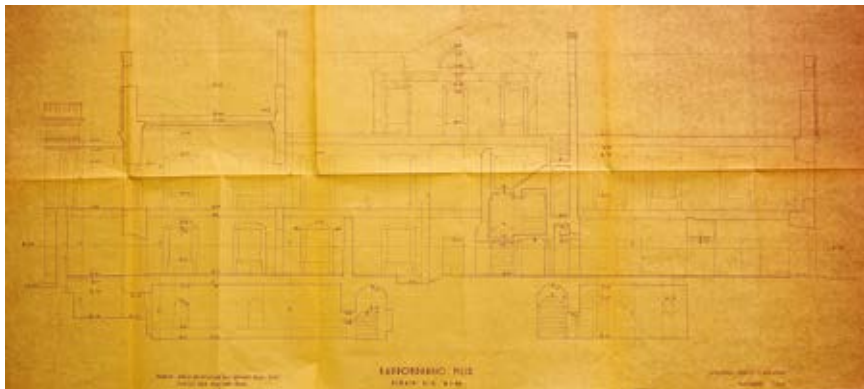
A) prieškambaris; b) reprezentaciniai (uosiniai) laiptai; B) žaliasis salonas; C) žydrasis salonas; D) žiemos sodas; E) baltasis salonas; F) valgomasis; G) kredensas; d) kokinė krosnis su vandens katilu ir šalia esančiu čiupu; H) vestibulius; a) „cementiniai“ laiptai; e) kredo sandėlis; I) balkonas; J) buduaras; K) šeimininkės miegamasis; L) kabinetas; c) laiptai iš pirmo aukšto kabineto; M) miegamasis; N) garderobas; O) garderobo tipo patalpa su laiptais (c) į pirmame aukšte esantį tualetą

kuri iš patalpos P buvo perkelta į patalpą N, o pietiniame korpuse įrengtos dvi rūmų tarnų patalpos [O, D1] ir patalynės bei stalo tekstilės sandėlis [P].

A n t r a m e aukšte [8 schema] reprezentacinių patalpų šiauriniame korpuse planinė-funkcinė schema nekito, išliko prieškambaris [A], trys salonai [B, C, E], valgomasis [F] su kredensu [G] ir žiemos sodas¹¹⁰ [D]. Tačiau kitos erdvės buvo atnaujintos – ankstesni privatūs šeimininkų apartamentai buvo pertvarkyti. Vietoj ankstesnio šeimininkės kabineto ir miegamojo buvo įrengtas buduaras [J] ir arabiškas kabinetas¹¹¹ [K], kuriame buvo sutapdintos su šiaurine siena durys („slaptos“, vedančios į garderobą [N]. Ankstesnis šeimininko apartamentas kiek mažiau pakito, prieškambario-biliardinės vietoje išliko panaši kasdienė rekreacinė funkcija – įrengta

¹¹⁰ Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Žiemos sodas (*Le jardin d'hiver*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.

¹¹¹ Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Arabiškas salonas (*Le salon arabe*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.

18.

Raudondvario rūmų pjūvis. Pietinio korpuso buvusių žydrojo ir baltojo salonų lubos XX a. pradžioje buvo paaugštinamos, Raudondvario ansamblis, Pilies-rūmų tyrinėjimo darbai. Apmatavimo darbai. Pjūvis C-C, VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 3692

Cross-section of the Raudondvaris Manor: The ceiling of the former Blue and White Rooms of the south wing was raised in the early 20th century

biblioteka¹¹² [L], kuri sraigtiniais laiptais [c] sujungta su žemiau buvusiu kabinetu [7 schemos F]. Už bibliotekos prasidėjo privatus apartamentas, kurį sudarė miegamasis¹¹³ [M, 24 il], garderobas [N] ir dar viena mažesnė podėlio tipo patalpa, apšildoma krosnimis [O], su sraigtiniais laiptais į pirmo aukšto tualetą ir patalpą bokšto trečiame aukšte.

T r e č i a m e aukšte užlipus cementiniais laiptais buvo patenkama į mezoniną [žr. 11 schemos 1, 2, 5, 7, 6 patalpas¹¹⁴]. Kiemo pusėje išliko ankstesnis prieškambaris (vienas langas kiemo pusėje), už jo buvo antrasis (koridoriaus tipo patalpa pastato centre, be langų), iš kurio patenkama į miegamąjį, įrengtą buvusios bibliotekos vietoje (du langai kiemo pusėje), salonėlį (du langai į Nevėžį) ir antrą miegamąjį (langas į Nevėžį). Pastarosios dvi patalpos įrengtos vietoj buvusių dviejų kabinetų. Taigi buvo visiškai pakeista ankstesnė patalpų funkcija. Pietinėje palėpės pusėje funkcinių pokyčių nebuvo, išliko koridorius (du stoglangiai), kurio kairėje įrengtas sandėlis, dešinėje – didysis sandėlis (du langai į kiemą), o gale – kambariai

¹¹² Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Darbo kabinetas, biblioteka (*Cabinet de travail bibliothèque*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.

¹¹³ Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Miegamasis (*Le chambre à coucher*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.

¹¹⁴ Nors tai vėlesnio periodo schema, tačiau jos mezonino dalies planinė struktūra nebuvo pakeista ir atitinka aptariamo periodo planinę mezonino struktūrą.

(abu turėjo po vieną langą). Šiaurinėje pastogės pusėje, tarp mezonino ir bokšto, planinių pokyčių, atrodo, nebuvo: koridoriaus dešinėje buvo panelių kambarys (du langai į Nevėžį) su išėjimu į bokštą, kuriame buvo tualetas, krosnis ir laiptai į ketvirtą bokšto aukštą (įrengta vandens talpykla buvo skirta tualetui (*waterklozet*) ir vonios kambario vandeniui) bei penktą aukštą (bokšto apžvalgos aukštelė su vėliavos stulpu). Koridoriaus kairėje buvo kamerdinerio kambarys (langas kiemo pusėje), galbūt įrengtas sandėlyje, kuriame anksčiau laikyti virtuvės rakandai.

Apibendrinant galima teigti, kad valdant B. H. Tiškevičiui rūmų planinė struktūra nekito, buvo pakeistos tik kai kurių patalpų funkcijos. Naujos funkcijos lėmė ir srautų judėjimo pakitimus. Įrengus buduarą, arabišką saloną ir biblioteką, susidarė naujų bendro naudojimo, mažiau formalių patalpų grupė kaip atsvara trims formaliems salonams ir valgomajam pietiniame rūmų korpuse. Nors rūmuose tarnai ir anksčiau turėjo gyventi bei miegoti, tačiau tik šiuo periodu inventoriuose įvardijamos konkrečios tarnų gyvenamosios patalpos. Kaip svarbiausią funkcinį ryšių pakitimą galima įvardyti dar dviejų naujų vertikalių funkcinį ryšių suformavimą tarp kabineto ir bibliotekos bei bokšte. Taigi nekeičiant planinės struktūros, naujais sraigtiniais vidiniais laiptais buvo sujungtos pirmo ir antro aukšto patalpos.

Benedikto Jono Tiškevičiaus rūmų rekonstrukcija. 1903 m. Raudondvario dvarą perėmė vyriausiasis sūnus Benediktas Jonas (Benedykt Jan Tyszkiewicz, 1875–1948) ir jo žmona Rozalija Branicka (Róża Branicka, 1881–1953). Raudondvaris išliko vasaros rezidencija, kurioje būta nuo pavasario iki Kalėdų¹¹⁵. Naujieji valdytojai netrukus po vestuvių atnaujino rūmus. Kraštotyrininkės Marijonos Čilvinaitės (1900–1995) tyrimų duomenimis¹¹⁶, po grafų vestuvių praėjus „metams ar pusantrų“ rūmai buvo atnaujinti, o darbus vykdė „vietiniai mūrininkai, dažytojai iš Varšuvos ir darbininkai, daugiausiai kumečiai“. Taigi galėjo būti vykdyti mūrų ardymo darbai, galbūt keista planinė-funkcinė schema. 1903 (?) m. kilnojamųjų daiktų inventoriuje¹¹⁷ objektai surašyti priskiriant atskiroms patalpoms, pateiktos atskirų aukštų patalpų schemos, negausios istorinės nuotraukos

¹¹⁵ Marijona Čilvinaitė, Raudondvaris Tiškevičių ponystės laikais pagal buvusių kumečių ir kitų prisiminimus, 1967, in: Lietuvos švietimo istorijos muziejus (toliau – LŠIM), f. IV–C, ap. 1, b. 156, l. 6.

¹¹⁶ LŠIM, f. IV–C, ap. 1, b. 156, l. 6.

¹¹⁷ LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

19.

Gegužinės šventė Raudondvario dvaro kieme, šiuo periodu (1925–1927) dvarą nuomojo Marija Tvirbutaitė-Jakimavičienė, nežinomo autoriaus nuotrauka, 1926, KRM GEK 2810

Village festival in the courtyard of the Raudondvaris Manor; the estate was leased to Marija Tvirbutaitė-Jakimavičienė at that time (1925–1927)

20.

1927 m. Raudondvario dvaro rūmuose įkurta vaikų prieglauda ir pradinė mokykla, nežinomo autoriaus nuotrauka, po 1927, KRM GEK 2399

In 1927, the Raudondvaris Manor housed an orphanage and a primary school

9 schema.

Raudondvaris. Benedikto Jono Tiškevičiaus rūmai, pirmas aukštas. Raudondvario dvaro inventorius, 1903 (?), LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95 [detalė]. Patalpų funkcijos identifikavimas remiantis 1903 m. baldų inventoriumi

Diagram 9.

Raudondvaris. Benedykt Jan Tyszkiewicz's manor, ground floor. Raudondvaris Manor inventory, 1903 (?), detail

Rūmai: 1) передняя; 2) передняя; 3) комната; 4) комната; 5) комната; 6) комната; 7) передняя; 8) комната; 9) комната; 10) комната; 11) комната; 12) ванна в башне; 15) коридор

Hipotetinė patalpų išdėstymo ir funkcijos rekonstrukcija

1) tambūras; 2) vestibulius; 3) prieškambario tipo patalpa; 4) valgomasis; 5) biliardo kambarys; 6) miegamasis; 7) vestibulius; 8) bufetas; 9) kabinetas; 10) kabineto tipo patalpa; 11) miegamasis; 12) vonios kambarys; 13) patalpa plane nepažymėta, tačiau inventoriuje aprašyta, ji galėjo būti greta 11 patalpos ir tarnauti kaip miegamasis; 14) patalpa plane nepažymėta, tačiau inventoriuje aprašyta, ji galėjo būti greta 13 patalpos ir tarnauti kaip garderobas; 15) koridorius

ir amžininkų prisiminimai¹¹⁸ rodo, kad paskutiniuoju periodu buvo atlikta keletas svarbių rūmų planinės-funkcinės struktūros pakeitimų.

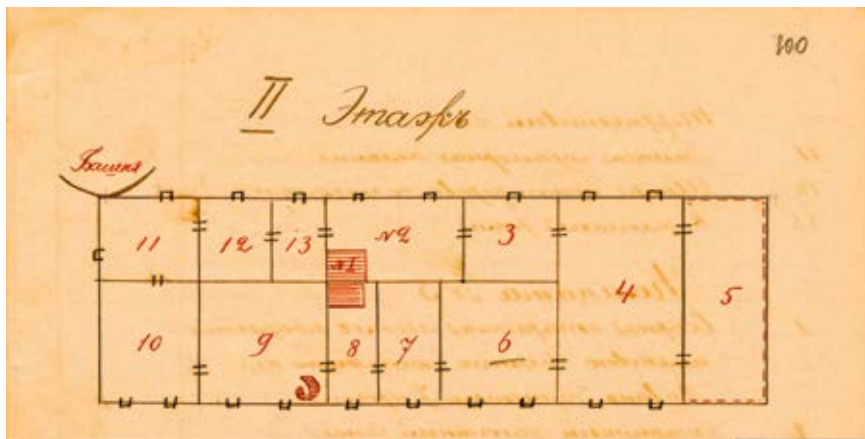
P i r m a m e aukšte [9 schema] planinė-funkcinė struktūra pakeista pietų korpuso vakarinėje pusėje. Panaikinus ankstesnius svečių kambarius ir koridorių buvo suformuotas prieškambaris¹¹⁹ [3] ir naujas valgomasis¹²⁰ [4]. Apie valgomojo buvimą prie pirmo aukšto vestibulio pasakoja ir amžininkai¹²¹. Naujas valgomasis turėjo būti suformuotas iš dviejų svečių

¹¹⁸ LŠIM, f. IV–C, ap. 1, b. 156, l. 6.

¹¹⁹ Minimas stalas marmuriniu stalviršiu, senoviniai prancūziški Liudviko XV baldai; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹²⁰ Minimas bufetas, didelis Dancigo stalas, 19 kėdžių; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹²¹ Anot liudytojų, pirmo aukšto vestibulio dešinėje pusėje buvo valgomasis, kurį apšvietė du langai. Liudvikos Žemaitytės (1916–1946) 1932 m. dienoraštyje rašoma, kad nusileidus iš antro aukšto salės į vestibulį, iš pirmo aukšto patalpų „gražiausiai užsilaikęs tai valgomasis kambarys“; Liudvikos Žemaitytės (1916–1946) 1932 m. dienoraštis, in: Ramūnas Blažaitis, „Prikelti antram gyvenimui“, [interaktyvus], 2006, [žiūrėta 2020-10-12], http://www.raudondvaris.lt/images/Blazaicio_straipsniai/Istorija.pdf.

10 schema.

Raudondvaris. Benedikto Jono Tiškevičiaus rūmai, antras aukštas. Raudondvario dvaro inventorių, 1903 (?), LMAVB RS, f. 264–1195, l. 100 [detalė]. Patalpų funkcijos identifikavimas remiantis 1903 m. baldų inventoriūmi

Diagram 10.

Raudondvaris. Benedykt Jan Tyszkiewicz's manor, first floor. Raudondvaris Manor inventory, 1903 (?), detail

Rūmai: 1) лестница; 2) передняя; 3) комната; 4) комната; 5) комната; 6) комната; 7) комната; 8) комната; 9) комната; 10) комната; 11) комната; 12) комната; 15) комната

Hipotetinė patalpų išdėstymo ir funkcijos rekonstrukcija

1) laiptinė; 2) vestibulius; 3) salonas; 4) salė; 5) žiemos sodas; 6) salonas; 7) kabineto arba salonėlio tipo patalpa; 8) vestibulius; 9) biblioteka; 10) miegamasis; 11) garderobas; 12) miegamasis; 15) miegamasis

kambarių [žr. 5 schemos D1, D2]. Šį pasakojimą pagrindžia ir kitas minimas faktas, kad buvo įrengtas „bufetas“ (kredensio patalpa) su langeliu, skirtu priimti iš virtuvės atneštus patiekalus (iš šoninio vestibulio, 7 patalpos). Inventoriuje 8 patalpoje minimos dvi didelės spintos¹²², tad, matyt, būtent šioje vietoje reiktų ieškoti naujojo kredensio (anksčiau buvęs stalo tekstilės sandėlis) [žr. 5 schemos P]. Taigi pietinio korpuso vakarinė pusė tapo vėl susijusi su svetingumo bei maisto funkcija, kaip buvo ir XVII a., kai šioje erdvėje buvo viena ilgoji salė, vadinamoji stalava. Funkcijos nekeitė biliardinė¹²³ [5], kabinetas¹²⁴ [9], už jo buvęs gyvenamasis kambarys¹²⁵ [10]. Miegamųjų funkciją išlaikė 6, 10, 11 ir 13 patalpos, jose minimos lovos bei spintos. Iš 9 schemos galima numanyti, kad buvo koreguota centrinio korpuso

¹²² LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹²³ Tebestovėjo biliardo stalas, buvo ir kortų žaidimo staliukas, šachmatai; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹²⁴ Jame tebestovėjo stalas ir spintos; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹²⁵ Stovėjo didelė sofa, du foteliai; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

a)

b)

21.

Raudondvario dvaro rūmų griuvėsiai (a, b), Stanislovo Lukošiaus nuotrauka, 1957, KMM, GEK 980/1; KMM, GEK 980/4

Ruins of the Raudondvaris Manor (a, b)

rytinė pusė (nežymimas koridorius), tačiau šaltinių, leidžiančių kalbėti apie pakitimus, nėra.

Antrame aukšte [10 schema] svarbūs planinės-funkcinės struktūros pakeitimai atlikti ir pietinėje pusėje. Reprezentaciniai laiptai [1] išliko ankstesnėje vietoje¹²⁶, išliko ir buvęs prieškambaris (inventoriuje pavadintas vestibuliu¹²⁷) [2]. Atnaujintas vestibulius įgavo kiniško stiliaus patalpos pavidalą¹²⁸. Už jo buvęs žaliasis salonas¹²⁹ išliko kaip salonas [3], buvo apstatytas Liudviko XVI stiliaus baldais, stovėjo širma¹³⁰. Raudondvario rūmams priskiriamoje „Ampyrinio salono“ nuotraukoje [16 il.] galbūt yra matomas šis atnaujintas salonas, apstatytas Liudviko XVI stiliaus baldais ir širma,

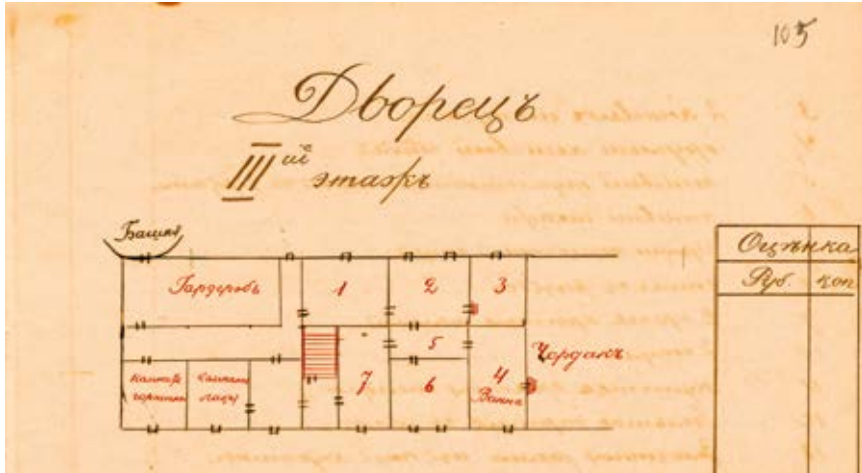
¹²⁶ Minima, kad laiptai dengti kilimu; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹²⁷ Schemoje nurodyti du langai, tačiau 1876 m. inventoriuje šioje patalpoje buvo tik vienas langas. Inventoriaus sudarytojas, piešdamas schemą, galėjo ir suklysti, nes ir kitose patalpose neteisingai nurodyti langų skaičiai, pavyzdžiui, 3 patalpoje nurodytas tik vienas langas, o 10-ojoje – du vakarinėje fasade, tačiau buvo po vieną abiejose išorinėse sienose.

¹²⁸ Minimi juodmedžio baldai, įvairūs kiniški elementai; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹²⁹ Pažymėtas vienas langas, tačiau inventoriaus sudarytojas galėjo ir suklysti, nes ir kitose patalpose neteisingai nurodyti langų skaičiai, pavyzdžiui, 10 patalpoje, kurioje buvo du langai, bet po vieną abiejose išorinėse sienose.

¹³⁰ LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

11 schema.

Raudondvaris. Benedikto Jono Tiškevičiaus rūmai, trečias aukštas. Raudondvario dvaro inventorius, 1903 (?), LMAVB RS, f. 264–1195, l. 105 [detalė]. Patalpų funkcijos identifikavimas remiantis 1903 m. baldų inventoriumi

Diagram 11.

Raudondvaris. Benedykt Jan Tyszkiewicz's manor, second floor: Raudondvaris Manor inventory, 1903 (?), detail

Rūmai: 1) комната; 2) комната; 3) гардероб; 4) ванна; 5) передняя; 6) комната; 7) комната

Hipotetinė patalpų išdėstymo ir funkcijos rekonstrukcija

1) miegamasis; 2) miegamasis; 3) garderobas; 4) vonios kambarys; 5) vestibulius; 6) miegamasis; 7) prieškambario tipo patalpa. Kitos patalpos: garderobas (гардероб); bokštas (башня); palėpė (чердак); ponios tarnaitės kambarys (комната горничной); liokajaus kambarys (комната лакея)

minimais inventoriuje. Ankstesnieji žydrasis ir baltasis salonai buvo sujungti, suformuota nauja salė [4]. R. Aftanazy, aprašydamas rūmus, salę nurodo buvus antrame aukšte¹³¹. Istorinėje nuotraukoje [17 il.] matomi baldai ir sietynas atpažįstami ir inventoriuje¹³². 1959 m. mūrų tyrimai atskleidžia, kad pietinio korpuso dviejų paskutinių patalpų (žydrojo ir baltojo salonų) lubos buvo paaukštintos 90 cm¹³³ [18 il.], o tarp šių patalpų buvusios sienos fragmentų nelikę [žr. 1 c il.]. Žiemos sodas išliko ankstesnėje vietoje [5], apie tai užsimena ir amžininkai¹³⁴. Tačiau valgomojo vietoje įrengtas salonas, kuris galėjo tarnauti kaip muzikos kambarys¹³⁵. Ankstesnio kredenso vietoje

¹³¹ Roman Aftanazy, *op. cit.*, p. 210.

¹³² Minimi raudonmedžio baldai, didelis olandiškas senas sietynas; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹³³ Lubų aukštis paaukštintas nuo 4,2 m iki 5,1 m; VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 3692, l. 12.

¹³⁴ L. Žemaitytės dienoraštyje užsimenama, kad antrame aukšte „Prie salės didžiulė veranda, oranžerija...“; Liudvikos Žemaitytės (1916–1946) 1932 m. dienoraštis, in: Ramūnas Blažaitis, *op. cit.*

¹³⁵ Minimas fortepijonas, fisharmonija; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

įrengtas kabinetas ar nedidelis salonėlis¹³⁶. Buvęs vestibulius funkcijos nekeitė, išliko pereinama patalpa¹³⁷. Šiauriniame korpuse toje pačioje vietoje išliko biblioteka¹³⁸ [9], miegamasis¹³⁹ [10] ir garderobas¹⁴⁰ [11]. Ankstesnio arabiško kabineto ir buduaro vietoje, nekeičiant planinės struktūros, buvo įrengti du nauji miegamieji¹⁴¹ [12, 13].

Trečiame aukšte [11 schema] užlipus laiptais buvo patenkama į mezoniną, kurio planinė struktūra nepakito, tačiau būta nedidelių funkcinių pakitimų. Kieno pusėje išliko ankstesnis prieškambaris¹⁴², apšviestas vienu langu [7], už jo buvęs antrasis belangis prieškambaris taip pat išliko, tik inventoriuje pavadintas jau vestibuliu [5]. Iš jo buvo patenkama į ankstesnę funkciją išlaikiusį miegamąjį¹⁴³, kieno pusėje apšviestą dviem langais [6]. Ankstesnis salonėlis vestibulio kairėje su dviem langais į Nevėžio pusę virto miegamuoju [2], tačiau už jo buvęs miegamasis su vienu langu išlaikė ankstesnę miegamojo funkciją¹⁴⁴ [1]. Pietinėje palėpės pusėje iš ankstesnių sandėlių suformuotos dvi naujos patalpos prie miegamųjų [6 ir 2] – tai vonios kambarys [4] ir garderobas¹⁴⁵ [3]. Likusi pietinė palėpės dalis buvo negyvenama, jos tūris sumažėjo pakėlus naujai įrengtos salės lubas. Šiaurinėje pastogės pusėje, tarp mezonino ir bokšto, pokyčių buvo nedaug: koridoriaus dešinėje buvęs panelių kambarys su išėjimu į bokštą pakeitė funkciją – tapo garderobu. Koridoriaus kairėje išliko ankstesnis liokajaus kambarys, tačiau atsirado dar ponios tarnaitės kambarys.

Nors fragmentiškos žinios neleidžia tiksliau rekonstruoti paskutinio dvaro valdytojo B. J. Tiškevičiaus rūmų planinės-funkcinės struktūros pokyčių, tačiau akivaizdu, kad jų būta ir nemenkų, neapsiribota tik patalpų funkcijų keitimu, bet buvo atlikti ir planinės struktūros pakeitimai. Svarbiausi pakeitimai – tai naujo valgomojo pirmame aukšte ir naujos salės antrame aukšte įrengimas.

¹³⁶ Stovėjo krėsiai, kušėtė, kortų stalelis, kiniškas stalelis; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹³⁷ Minima spinta su knygomis, stalas; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹³⁸ Minimos septynios ažuolinės knygų spintos; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹³⁹ Minima dvigulė lova; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹⁴⁰ Minimos drabužių spintos, didelis veidrodys, didelis ažuolinis praustuvus su veidrodžiu ir marmuriniu stalviršiu; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹⁴¹ Abiejuose minimos lovos, spintos, komodos; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹⁴² Minima spinta su knygomis, stalas; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹⁴³ Ši patalpa ir išliko kaip miegamasis, minima lova; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹⁴⁴ Abiejuose minimos lovos; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

¹⁴⁵ Minimos spintos, tualetinis staliukas prausimuisi; LMAVB RS, f. 264–1195, l. 95–103.

22.

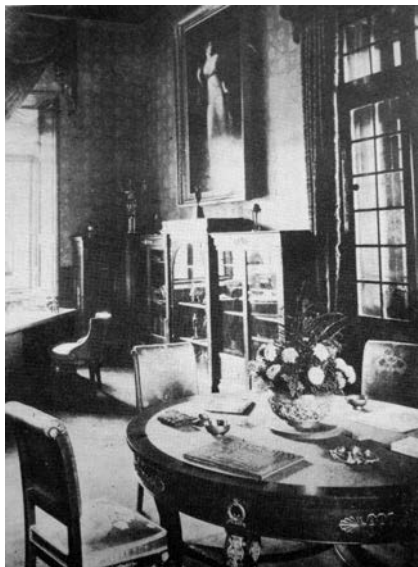
Raudondvario dvaro rūmai iš kiemo (vakarinė pusė).
Atkurtas XVII a. pavidalas, tačiau paliktas XIX a.
mezoninas, Mariaus Daraškevičiaus nuotrauka, 2020

Raudondvaris Manor from the courtyard (western
side). The 17th-century shape was restored, but the
19th-century mezzanine was retained

Benediktui Jonui ir Rozalijai Tiškevičiams šeimininkauti Raudondvaryje ilgai neteko. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą šeima išvyko į užsienį, o sugrįžusiems jau į nepriklausomą atsikūrusią Lietuvos Respubliką teko rinktis – kurti naują valstybę arba jungtis prie Lenkijos. Buvo pasirinktas antrasis variantas. Raudondvario dvaro rūmų, kaip kilmingųjų namų, daugiau nei trijų amžių istorija nutrūko. Apie 1925–1927 m. dalis Raudondvario žemių buvo išnuomota Marijai Tvirbutaitei-Jakimavičienei (1865–1936), tačiau ji gyveno vienoje iš dvaro oficinų [19 il.]. 1927 m. į Raudondvario rūmus iš Vaitkuškio buvo pradėta perkelti vaikų prieglaudą ir pradinę mokyklą¹⁴⁶ [20 il.]. 1944 m. rūmai sudegė¹⁴⁷, ir iki 1959 m. mūro likučiai iro neapsaugoti nuo kritulių, jų būklė buvo avarinė [21 a, b il.]. Raudondvario rūmams nykstant, 1948 m. Paryžiuje mirė paskutinis Raudondvario dvaro valdytojas Benediktas Jonas Tiškevičius, o po penkerių metų anapilin iškeliavo ir jo žmona Rozalija Klementina. Jų sūnus Benediktas Vladislovas (Benedykt Władysław Tyszkiewicz, gimė 1905) mirė 1956 m. nepalikęs įpėdinių. Vyriška Raudondvario Tiškevičių šaka nutrūko.

¹⁴⁶ Andrius Marcinkevičius, *op. cit.*, p. 52.

¹⁴⁷ *Ibid.*, p. 21.

23, 24.

Ampyrinis salonas paviljone (Vasaros apartamentai (?), Raudondvaris. Raudondvario dvaras, nežinomo autoriaus nuotrauka, iki 1914, IS PAN, 37081, IS PAN, 37082

Empire Salon in the pavilion (Summer Apartment?), Raudondvaris

1959 m. atlikus architektūrinius tyrimus, buvo pradėtas rūmų remontas-rekonstrukcija. Numatyta restauruoti ir eksponuoti visus išlikusius paminklinius rūmų architektūrinius elementus, tačiau siekta atstatyti suteikiant pastatui pirmojo etapo fasadų ir planinės struktūros galimą vaizdą. Rekonstrukcijos metu (1962–1967) buvo atkurta XVII a. visų aukštų planinė struktūra, pašalinant XVIII ir XX a. pertvaras, atstatytos pirminės langų ir durų angos, atsisakyta ir tam tikrų (nors ne visų) XIX a. eksterjero dalių [22 il.]. Priimti sprendimai jau anuomet kėlė amžininkų susirūpinimą¹⁴⁸. Tenka pastebėti, kad atkuriant pirminę planinę struktūrą neišvengta klaidų – nebuvo pakankamai suprasta renesansinių rūmų planinė-funkcinė struktūra. Galiausiai, pasirinkus šį restauravimo kelią buvo ištrinti keli šimtai metų rūmų raidos istorijos.

¹⁴⁸ 1962 m. rekonstrukcijos metu buvo nugriautas pietinėje pusėje buvęs žiemos sodas ir stoginė-balkonas pagrindiniame fasade, koreguotas bokšto viršaus pavidalas. Parkotyrininkas Kęstutis Labanauskas jau 1973 m. kritikavo XIX a. Tiškevičių laikotarpio ištyrinimą. Anot jo, žiemos sodo, prieangio su balkonu bei bokšto apžvalgos aikštelės panaikinimas atėmė galimybę iš rūmų grožėtis parku.

Ekskursas. *Salon Empire au Pavillon*

Mįslę užduoda dvi jau žinomos istorinės nuotraukos, kurios iki šiol laikomos kaip vaizduojančios Raudondvario dvaro rūmų interjerą¹⁴⁹ [23, 24 il.]. Nuotraukos [žr. 24 il.] kairiame kampe esatis įrašas *Salon Empire au Pavillon. Je t'écris à mon bureau près de la fenêtre + t'embrasse* (Ampyro salonas paviljone. Rašau tau prie savo stalo prie lango + bučiuoju tave) aiškiai nurodo, kad „Ampyro salonas“ yra paviljone, ne rūmuose, be to, tokio pavidalo langų, durų į lauką ir net sienų storio rūmuose nebuvo. Galbūt joje minimas paviljonas buvo 1867 m. inventoriuje aprašomas atskiras vieno aukšto mūrinis statinys, vadinamas „Vasaros apartamentas“ (*Letnie mieszkание*), kuris stovėjo už oranžerijos¹⁵⁰ [25 il.]. Iš inventoriaus žinome, kad jame buvo suplanuotas vienas apartamentas, kurį sudarė prieškambaris, valgomasis, salonas, kabinetas, miegamasis, garderobas bei prieškambaris. Galbūt būtent šio paviljono salonas ir užfiksuotas šiose nuotraukose.

Išvados

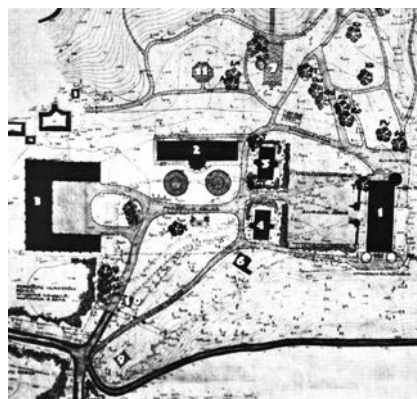
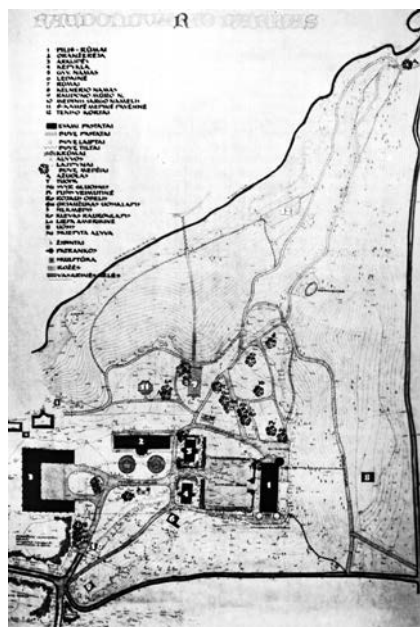
1) Svarbiausi kilmingųjų namų planavimo raidos etapai, vykę Europoje ir Lietuvoje, atspindi tyrimo objekte – Raudondvario rūmų planinėje-funkcinėje struktūros kaitoje. Šiame objekte galima apčiuopti tris svarbiausius XVII–XIX a. etapus. Pirmojo etapo (XVII a.) rūmų planavimui darė įtaką bendri Europos patalpų planavimo procesai, kai buvo aiškiai atskiriamos bendro (vestibiulis, salė) ir privataus naudojimo patalpos, pastarąsias grupuojant į apartamentus. Antrojo etapo (XVIII a.) planavimas atspindi XVIII a. Europos kilmingųjų namų planavimo tendencijas, kurioms įtaką darė Prancūzijos kilmingųjų gyvensena. Esminis šio periodo pakitimas – daugiafunkcės salės suskaidymas į specializuotas bendro naudojimo patalpas ir ceremonialaus apartamento suformavimas, kuris užsibaigė miegamuoju. Trečiasis etapas (XIX a. 3 deš. – XX a. pr.) sutampa su XIX a. 3–4 deš. Lietuvoje plitusių naujomis „angliškėmis“ namų planavimo idėjomis. Šiuo metu koreguota Raudondvario rūmų planinė-funkcinė rūmų struktūra atliepė bendrus Europoje vykusius modernius namų planavimo

¹⁴⁹ Šį interjerą rūmams priskyrė R. Aftanazy (t. 3, p. 210–211, il. 269, 270); A. Snitkuvienė, *op. cit.*, il. 38, 39.

¹⁵⁰ Paviljonas neišlikęs. XX a. pradžioje šį statinį dar mini tarnai ir apibūdina jį kaip „didelis baltas vieno aukšto namas“; LŠM, f. IV–C, ap. 1, b. 156, l. 6.

procesus, kuriuos lėmė privatumo poreikis ir ceremonialaus apartamento, užsibaigiančio miegamuoju, nykimas (atskiriami miegamieji).

2) Įvairiais etapais Raudondvario dvaro rūmų patalpų planinė-funkcinė struktūra kito. Remiantis bendraisiais Europos ir Lietuvos kilmingųjų namų raidos etapais galima išskirti tris stambius etapus, apčiuopiamus Raudondvario rūmų planinės-funkcinės struktūros kaitoje, tačiau dėl šaltinių gausos trečiąjį etapą (XIX a. 3 deš. – XX a. pr.) galima atskirai analizuoti pagal tai, kaip keitėsi šeimnininkai. Pirmuoju etapu (XVII a.) Raudondvario rūmai planuoti patalpas ir jų zonas suskaidant į tris dalis. Planavime aiškiai atskirtos reprezentacinės bendro naudojimo patalpos (vestibiulis ir salė pietų korpuse) ir privačios patalpos (šiaurės korpusas). Pastarąsias patalpas galima grupuoti į atskirus šeimnininko ir šeimnininkės apartamentus. Toks „užprogramuotas“ namų zonavimas, reprezentaciją sukeliant pietiniame, o miegamuosius šiauriniame korpuse, iš esmės išliko iki XX a. pradžios. Antruoju etapu (XVIII a.) rūmuose buvo atlikta svarbi rekonstrukcija, kurios metu XVII a. planavimas buvo pakeistas. Esminis pakeitimas buvo senųjų abiejų daugiafunkčių salių suskaidymas į specializuotas patalpas. Pirmo aukšto suskaidytoje salėje buvo įrengti svečių kambariai, o perplanavus antro aukšto salę ir gretimas patalpas šalia jos, buvo suplanuotas tipiškas ceremonialus prancūziškas reprezentacinis apartamentas. Trečiuoju etapu (XIX a. 3 deš. – XX a. pr.) buvo panaikintas anksčiau Zabielių suformuotas ceremonialus apartamentas, kuriame reprezentacinės patalpos buvo fiziškai susietos su miegamuoju. Nors trečiuoju periodu būta nuolatinių didesnių ir mažesnių planinių-funkcinių pakitimų, tačiau esminis planavimo principas nekito: patalpos buvo sugrupuojamos į aiškias zonas: reprezentacinės patalpos buvo pietiniame korpuse, o privačios – šiauriniame (miegamasis atskirtas nuo reprezentacinių patalpų). Šiuo periodu įrengtos ir dvi pagrindinės laiptinės, kurios užtikrino atskirą svečių ir tarnų srauto judėjimą. Rūmuose atsirado ir atskiros patalpos tarnams miegoti, be to, pirmą kartą rūmų pastogėje įrengtos gyvenamosios patalpos ir prie rūmų tūrio pristatytos būdingos laikmečiui patalpos – prieangis (su balkonu virš jo) ir žiemos sodas. Šie elementai pirmą kartą peržengė XVII a. mūrus ir glaudžiau susiejo vidaus patalpas su gamtine aplinka.

25.

Raudondvario dvaro sodybos centrinė dalis ir gyvenamieji grafų pastatai: rūmai (1) ir paviljonas, vad. „Vasaros apartamentai“ (7, neišlikę), KRM

Central part of the Raudondvaris estate and the counts' residential buildings: the manor (1) and the pavilion, so-called Summer Apartment (7, did not survive)

3) Rekonstruotų patalpų planinės-funkcinės schemos padėjo geriau suprasti rūmų vidaus planavimo pokyčius, priežastis ir jų reikšmę. Nors kai kurios pertvarų vietos išlieka diskusinės, tačiau esminės įtakos planinei-funkcinei struktūrai suvokti ir interpretuoti nedaro.

Apibendrinant galima teigti, kad išsikeltas tikslas – atskleisti Raudondvario dvaro rūmų patalpų planinės-funkcinės struktūros kaitą ir jos priežastis – buvo pasiektas. Buvo atkreiptas dėmesys ir į kitus svarbius aspektus, susijusius su Raudondvario dvaro rūmų planine-funkcine struktūra. Antai rekonstravus XVII a. planinę-funkcinę struktūrą, galima teigti, kad 1962–1967 m. restauruojant rūmus nebuvo suvoktas renesansinių rūmų funkcinis planavimo principas, todėl pirminė XVII a. struktūra antrame aukšte buvo atstatyta nepagrįstai. Atkurta planinė struktūra neatspindi nė vieno iš aptartų periodų, o šiandien erdvių suvokimą dar labiau komplikuoja

pastato padalijimas tarp dviejų institucijų. Be to, šaltiniai atskleidė, kad buvo dar vienas mūro raidos etapas, kuris nebuvo užfiksuotas 1959 m. mūro kartogramoje – tai itin reikšminga Zabielių valdymo metu XVIII a. atlikta rūmų rekonstrukcija. Tyrimo metu pavyko identifikuoti ir istorinėse nuotraukose fiksuotų interjerų vietas bei atkreipti dėmesį į iki šiol rūmams priskirtą „ampyrinio salono“ interjerą, kurio galbūt reiktų ieškoti sodo paviljone (Vasaros apartamentai). Šis objektas ateityje galėtų sulaukti atskiro tyrimo. Be to, ateityje galėtų būtų atlikti išsamūs Raudondvario rūmų interjerų puošybos ir elementų raidos arba atskirų etapų tyrimai.

Atliekant tyrimą neišvengta sunkumų – nepavyko susipažinti su Raudondvario rūmų architektūrinių tyrimų medžiagos dalimi, kuri liko asmeniniame architektės Stefanijos Čerškutės archyve (ateityje archyvo saugotoja planuoja medžiagą perduoti Kauno rajono muziejui), todėl buvo naudotasi tik ta tyrimų medžiaga, kuri pateko į galutinę tyrimų bylą, saugomą VRVA.

Raudondvario dvaro rūmų planinė-funkcinė struktūra įvairiais periodais kito, tačiau išliko tipiška, atpažįstama ir atspindėjo bendruosius Europos ir Lietuvos kilmingųjų namų planavimo principus, todėl šį tyrimą neretu atveju galima pasitelkti atliekant kitus kilmingųjų namų planinės-funkcinės struktūros tyrimus.

Gauta ——— 2020 10 14

Šaltiniai

- Architektūriniai brėžiniai [pratybos], 1826–1828, 56 lap., 435 × 275 mm, aut. T. Tiškeckis [ir kt.], in: VUB RS, f. 78–233, l. 7–8.
- Architektūros katedros knygų inventorių, 1832, in: VUB RS, f. 2–KC–332.
- Čilvinaitė Marijona, Raudondvaris Tiškevičių ponystės laikais pagal buvusių kumečių ir kitų prisiminimus, 1967, in: LŠIM, f. IV–C, ap. 1, b. 156, l. 6.
- Durand Jean-Nicolas-Louis, *Précis des leçons d'architecture données à l'École polytechnique*, Paris: par J.-N.-L. Durand, 1825.
- Gołębiowski Łukasz, *Domy i dwory*, Warszawa: Druk. N. Glücksberg, 1830.
- [Haur Jakub Kazimierz], *Oekonomika ziemiańska generalna*, Kraków, 1679.
- Karališkosios Varšuvos pilies išplėtimo antro aukšto planas (*Rzut pierwszego piętra. Warszawa. Zamek Królewski – pierwszy projekt rozbudowy*), Jakub Fontana, Warszawa, 1764, 830 × 1103 mm, in: WUB GR, Inw. zb. d. 9042.
- Kėdainių grafystės inventorių, 1854, in: LVIA, f. 1282, ap. 1, b. 9826, l. 1v.
- Nakwaska Karolina, *Dwór wiejski: dzieło poświęcone gospodyniom polskim, przydatne i osobom w mieście mieszkającym przerobione z fr. pani Aglaë Adanson wielu dod. i zupełnem zastosowaniem do naszych obyczajów i potrzeb*, t. 3, Poznań: w Księg. Nowej, 1844.
- Podczaszyński Karol, *Nomenklatura architektoniczna czyli słownik powodowany cieśliczych wyrazów*, Warszawa: w drukarni J. Jaworskiego, 1854 (pirm. leidimas 1843).
- Puzynina Gabriela, *W Wilnie i w dworach litewskich: pamiętnik z lat 1815–1843*, Wilno: Józefa Zawadzkiego, 1928.
- Raudondvario ansamblis. Pilies-rūmų tyrinėjimas ir išvados. Mokslinė restauravimo gamybinė dirbtuvė, Vilnius, 1959, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 3692.
- Raudondvario ansamblis. Pilies-rūmų tyrinėjimo darbai. Apmatavimo darbai, Vilnius, 1959, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 3692.
- Raudondvario ansamblis. Pilies-rūmų tyrinėjimas ir išvados, Vilnius, 1959, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 11.
- Raudondvario dvaro inventorių, 1867, in: ČDM, M–4–1–1.
- Raudondvario dvaro inventorių, 1876, in: ČDM, M–4–1–3.
- Raudondvario dvaro inventorių, 1876–1895, in: LMAVB RS, f. 264–1195.
- Raudondvario ir Bernatovičių palivarko inventorių, 1820, in: LVIA, f. 716, ap. 1, b. 182.
- Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Arabiškas salonas (*Le salon arabe*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.
- Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Baltasis salonas (*Le salon blanc*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.
- Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Biliardo salė (*Le salle de billard*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.
- Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Darbo kabinetas, biblioteka (*Cabinet de travail bibliothèque*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.
- Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Grafo kabinetas (*Petit salon en bas*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.
- Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Miegamasis (*Le chambre à coucher*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.
- Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Safyrinis salonas (*Le salons*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.
- Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Valgomasis (*Le salle à manger*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.
- Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Žaliasis salonas (*Le salons*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos

- ir Gedimino Petraičių rinkinys.
- Raudondvario dvaro rūmų interjeras. Žiemos sodas (*Le jardin d'hiver*), Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka, 1892, in: Gražinos ir Gedimino Petraičių rinkinys.
- Świtkowski Piotr, *Budowanie wiejskie dzieciom dóbr i posesorom, toż wszystkim jakąkolwiek zwierchność po wsiach i miasteczkach mającym do uwagi i praktyki podane. Z figurami*, Warszawa, 1793.
- Varšuvos karališkosios pilies perstatymo projekto antrasis variantas (*Warszawa. Zamek Królewski – drugi projekt przebudowy*), Jakub Fontana, Warszawa, 1766, in: BUW GR, Inw. zb. d. 9045.
- Vilkijos pavieto, Raudondvario ir Panemunės palivarko inventorius, 1652, in: VUB RS, f. 4 (A212) 16711.
- Literatūra**
- Aftanazy Roman, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 3: *Województwo trockie. Księstwo Żmudzkie. Inflanty Polskie. Księstwo Kurlandzkie*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992.
- Blažaitis Ramūnas, „Prikelti antram gyvenimui“, [interaktyvus], 2006, [žiūrėta 2020-10-12], http://www.raudondvaris.lt/images/Blazaicio_straipsniai/Istorija.pdf.
- Butvilaitė Rasa, „Panemunės pilies tvarkybos raida XX a. – XXI a. pradžioje“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2015, t. 77–78: *Dailės ir architektūros paveldas: tyrimai, išsaugojimo problemos ir lūkesčiai*, sud. Dalia Klajumienė, p. 241–271.
- Dambrauskaitė Neringa, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų namai XVI a. – XVII a. pirmoje pusėje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.
- Gerdvilis Virgijus, *Daugiabučių funkcinės struktūros raida Lietuvoje*, Vilnius: Technika, 2012.
- Girouard Mark, *Life in the French Country House*, London: Cassell & Co, 2000.
- Gloger Zygmunt, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, Warszawa: Druk P. Laskauera i W. Babickiego, 1900–1903.
- Janonienė Rūta, Pūrlys Evaldas, *Sapiegų rūmai Antakalnyje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, Nacionalinis muziejus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2012.
- Krajewski Klemens, *Mała encyklopedia architektury i wnętrz*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, 1974.
- Krótką nauką budownicza dworów, pałaców, zamków podług nieba i zwyczaju polskiego / oprac. Adam Miłobędzki; [wstęp, komentarz, okł. i obwolūtę oprac. Adam Miłobędzki]; Państwowy Instytut Sztuki, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1957.
- Leśniakowska Marta, „Polski dwór“ – wzorce architektoniczne, mit, symbol, Warszawa: wyd. IS PAN, 1992.
- Lietuvos architektūros istorija*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio*, Vilnius: Mokslas, 1988.
- Lietuvos architektūros istorija*, t. 3: *Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 m.*, Vilnius: Savastis, 2000.
- Lietuvos architektūros istorija*, t. 4: *Lietuvos etninė architektūra nuo seniausių laikų iki 1918 m.*, Vilnius: Savastis, 2014.
- Lietuvos inventoriai XVII a.*: Dokumentų rinkinys, sud. J. Jablonskis ir M. Jučas, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1962.
- Marcinkevičius Andrius, *Raudondvaris ir Tiškevičiai XIX–XX a. pr.*: Magistro baigiamasis darbas, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018.
- Miłobędzki Adam, *Architektura polska XVII wieku*, Warszawa, 1980.
- Navardauskas-Palaima Romutis, „Raudondvario pilis: atminties ir įkvėpimo ženklas“, in: *Raudondvario dvaras. Laiko ženklai*, t. 1, Raudondvaris: VšĮ Raudondvario dvaras, 2012.
- Pinkus Stasys, *Raudondvario pilis*, Vilnius: Mintis, 1983.

- Ponsonby Margaret, „Dining Rooms and Eating Rooms“, in: *Encyklopedia of Interior Design*, Vol. 1, ed. by Joanna Banham, London and Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, p. 377–380.
- Puodžiukienė Dalė, *Medinės ponų namų architektūros raida Lietuvoje XVI a. vid. – XIX a. vid.*: Daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011.
- Purlys Evaldas, „Tradicinė Vilniaus ir Kauno miestiečių būstų planavimo schema ir jos variantai nuo gotikos iki klasicizmo“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2015, t. 77–78: *Dailės ir architektūros paveldas: tyrimai, išsaugojimo problemos ir lūkesčiai*, sud. Dalia Klajumienė, p. 79–114.
- Senoji Rokiškio dvarvietė XVI–XVIII amžiais*, Rokiškis: VO Tyzenhauzų paveldas, 2017.
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warszawa: PWN, 1969.
- Snitkuvienė Aldona, *Raudondvaris: grafi Tiškevičiai ir jų palikimas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
- Sugrįžimas. Fotografas grafas Benediktas Henrikas Tiškevičius (1852–1935)*, sud. Dainius Junevičius, Vilnius: Dailės galerija „Klasika“, 2020.
- Vickery Margaret Birney, „Planning and Arrangement of Rooms“, in: *Encyklopedia of Interior Design*, Vol. 2, ed. by Joanna Banham, London and Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997, p. 965–966.

Summary

The Change of the Planning and Functional Structure of the Raudondvaris Manor House

Marius Daraškevičius

Keywords: manors, palace, planning structure, functional structure, suite, Raudondvaris.

The Raudondvaris Manor (Kaunas district), traditionally called a castle, was built in the early 17th century, and up until the early 20th century changed hands several times, but the type of the building remained the same: it was a single-family – in this case, noble family – (manor) house. The outer shell of the manor also hardly changed, but its planning and functional structure underwent constant transformations in response to the changing models of lifestyle and the needs of the new owners. The Raudondvaris Manor was owned by prominent families of the Grand Duchy of Lithuania, and the surviving sources allow us to build quite a comprehensive view of the changes in the planning and functional structure of this three-hundred-year-old manor. Though the architecture of this well-known building has received some research attention, the change of its planning and functional structure has not been analysed, thus the object of the present research is the interior planning and functional structure of the Raudondvaris Manor, and the aim is to show how it changed and what were the reasons for these changes.

The development of the planning and functional structure of the Raudondvaris Manor in the 17th–19th century is divided into three chronological periods. In the first period, the primary planning and functional structure of the manor, built by the Gintowts-Dziewałtowskis in the 17th century and later owned by the Kossakowskis and the Radziwiłłs, is analysed. An important reconstruction implemented in the 18th century by the Zabiełło family is discussed in the second period. In the third period from the 1820s to the early 20th century, the reconstructions and minor changes

implemented by the last owners of the manor, the Tyszkiewicz family, are explored.

In his research of the planning and functional structure of the Raudondvaris Manor, the author makes use of three groups of sources: manuscript sources (the inventories of the Raudondvaris Manor of 1652, 1661, 1820, 1867, 1876 and 1903 (?)), architectural research of 1959 and historical photographs. The available resources implied the methodology – interpretation of the primary written and visual sources, and the approach of research on art historical sources. With the aim to reveal the reasons and importance of the manor's interior planning, the reconstruction method is used.

The results of the research allowed us to make two main conclusions: 1) the major stages of development in the planning of the nobles' housing that took place in Europe and Lithuania are reflected in the object of research – the change of the planning and functional structure of the Raudondvaris Manor. Three basic stages from the 17th to the 19th century can be distinguished; 2) during the first stage of the planning (17th c.), the zones of the Raudondvaris Manor were divided into three parts. Representational premises of common use and private quarters were distinctly separated. The latter can be grouped into separate lodgings for the owner and his wife. This “programmed” zoning of the house, when the southern building was used for representation and the bedrooms were located in the northern building, basically survived until the early 20th century. During the second stage (18th c.), an important reconstruction was performed in the manor, and the 17th-century planning was changed. The major change was the division of both multifunctional great chambers into specialised premises. The lower great chamber was divided and converted into guest rooms, and the higher great chamber and adjacent rooms were restructured into a typical French state apartment. In the third stage (1820s – early 20th c.), the former state apartment installed by the Zabiełłos, in which representational premises were physically connected to the bedroom, was removed. Though in the third period, larger and smaller planning and functional changes were constantly made, the basic planning principle remained the same: the premises were grouped into clear zones: common rooms were lo-

cated in the southern building, and private rooms were in the northern one (the bedroom was separated from the common rooms); 3) the reconstructed planning and functional patterns helped to better understand the changes, reasons and meaning of the interior planning. Though some wall locations remain debatable, it does not have a major influence on the perception and interpretation of the planning and functional structure.

Though the planning and functional structure of the Raudondvaris Manor changed in different periods, it remained characteristic and recognisable, and reflected the general planning principles of European and Lithuanian nobles' houses. Thus, the present research in many cases can be used for the further studies of the planning and functional structure of such houses.